

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นเนื้อหาต่อไปนี้

1. ประวัติของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
3. การปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียน
4. คุณธรรมจริยธรรมอิสลาม
5. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ประวัติของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ความเป็นมาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) จัดเป็นโรงเรียนเอกชนลักษณะหนึ่งที่เกิดทะเบียนดำเนินการในหมวด มาตรา แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 แต่เดิมเรียกกันตามภาษาท้องถิ่นว่า “ปอเนาะ” ดำเนินการเรียนการสอนโดยผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามและเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชน เรียกกันว่า “โต๊ะครู” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2528, หน้า 3) การกำหนดหลักสูตรขึ้นอยู่กับความสามารถของโต๊ะครู จะมุ่งเน้นด้านไหนเพียงใด โต๊ะครูเป็นผู้กำหนด โมหัมหมัด अबดุลกาเดร์ (2530, หน้า 232)

โต๊ะครู ซึ่งเป็นผู้มีวิชาความรู้ทางศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี ได้จัดตั้งสำนักวิชาการศาสนาอิสลามเพื่อใช้สำหรับสอนอบรมให้ความรู้ด้านศาสนาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยเรียกว่า “ปอเนาะ” ซึ่งเป็นภาษาอาหรับเพี้ยนมาจากคำว่า “ปอนด์อ็อก” (Pondok) ที่แปลว่า กระโจม โต๊ะครูนอกจากจะมีความรู้ทางศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพศรัทธาของประชาชนทั่ว ๆ ไป ปอเนาะมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ที่มีคนนับถือศาสนาอิสลามอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจังหวัดใกล้เคียง เช่น พัทลุง พังงา นครศรีธรรมราช และภูเก็ต (มานิชนันท์ บุญญานุวัตร, 2529, หน้า 2048-2053)

ปอเนาะ จึงเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามของชาวไทยอิสลามที่สำคัญยิ่งที่มี

เอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งวิธีการดำเนินการ และการจัดตั้ง โดยมีพื้นฐานจากการตระหนักถึงภารกิจที่ต้องสนองเจตนารมณ์ของศาสนาเป็นหลัก ปอเนาะจึงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อชุมชนของชาวไทยอิสลาม โดยทั่วไปการจัดการศึกษาในรูปแบบของปอเนาะ ในระยะเริ่มต้นไม่มีหลักสูตร ไม่มีชั้นเรียน ไม่มีการวัดผลการเรียนการสอนจะขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้สอน คือ โต๊ะครู และส่วนใหญ่ไม่จำกัดอายุและใช้ภาษาท้องถิ่น (มลายู) ในการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2528, หน้า 1)

จากการจัดการศึกษาในรูปแบบของปอเนาะที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่การเรียนการสอนไม่เป็นแนวเดียวกัน ไม่มีหลักสูตร ไม่มีชั้นเรียน ในปี พ.ศ.2501 กระทรวงศึกษาธิการ โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีได้วางโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วประเทศ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นภูมิภาค ในภาคศึกษาแต่ละภาคมีคณะกรรมการคณะ คือ คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาในภูมิภาคและคณะกรรมการที่ปรึกษาพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค มยุรี จารุพาน (2518, หน้า 10) คณะกรรมการดังกล่าวได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาปอเนาะไว้ 4 ประการ คือ ให้ปอเนาะจดทะเบียนปรับปรุงอาคารสถานที่ และมีการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร ประการสุดท้าย จัดให้มีการประเมินผลการสอนชั้นตัวประโยค โดยเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ หลังจากนั้นรัฐจึงได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปอเนาะเป็นพิเศษ และได้กำหนดนโยบายต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ ดังต่อไปนี้ (ศิริบุญ สุวรรณศิริ และคณะ, 2532, หน้า 10-12)

พ.ศ. 2504-2508 กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศใช้ระเบียบการส่งเสริมปอเนาะมีชื่อว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคการศึกษา 2 พ.ศ. 2504” โดยมีสาระสำคัญคือ ปอเนาะที่สนใจจะปรับปรุงกิจการของปอเนาะให้ยื่นเรื่องราวของจดทะเบียนต่อทางราชการ และ ถ้าปอเนาะใดจัดกิจการด้านการสอนได้ดี จะได้รับการอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว จัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรศาสนาใช้ภาษาไทย และวิชาชีพ ซึ่งมีปอเนาะจำนวนมากที่เข้ามาจดทะเบียน แต่ยังมีอีกบางส่วนที่ยังไม่แน่ใจถึงเลเพราะเหตุผลบางอย่าง

พ.ศ. 2508-2514 รัฐบาลได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการ ส่งเสริมปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และห้ามจัดตั้งปอเนาะขึ้นใหม่ตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติ ทำให้ปอเนาะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้และในส่วนจังหวัด พัทลุง นครศรีธรรมราช พังงา กระบี่ ตรัง หนอง ภูเก็ต เข้ามาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ 2479 และสนับสนุนโครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2513 เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนทั้งศาสนาและสามัญให้ได้ผลดี

พ.ศ. 2517 กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดโครงการทดลองโรงเรียนพี่เลี้ยงโดยคัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส เป็นโรงเรียนพี่เลี้ยงเพื่อร่วมในการปรับปรุงส่งเสริมการเรียนการสอน โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามและรัฐได้ให้การอุดหนุนด้านการเงิน การส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ และอุดหนุนด้านการเรียนการสอน

พ.ศ. 2522-2524 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามและในปี 2525 ได้ออกพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ให้โรงเรียนราษฎรที่จัดตั้งตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนราษฎรเป็นโรงเรียนเอกชนตามพระราชบัญญัตินี้ โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามจึงเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม”

พ.ศ. 2525 จนถึงปัจจุบันเป็นยุคที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้พยายามปรับปรุงพัฒนาในด้านการเรียนการสอน อาคารสถานที่ สร้างห้องประกอบการเรียนการสอนและด้านอื่น ๆ มากกว่าในอดีต

การจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทยมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยล้านนาไทย และกรุงสุโขทัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2536, หน้า 80) โดยในระยะแรก ๆ กลุ่มเอกชนที่เข้ามาจัดการศึกษาคือ กลุ่มศาสนาซึ่ง แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มศาสนาคริสต์และกลุ่มศาสนาอิสลาม โดยกลุ่มศาสนาคริสต์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพรศาสนา ต่างจากกลุ่มของศาสนาอิสลามที่มุ่งจัดการศึกษาให้ผู้นับถือศาสนาอิสลาม และเพื่อมุ่งธำรงรักษาศาสนาของตนเองไว้เท่านั้น (สนอง คันสนุนุทธิ์ และมยุรี จารูปาน, 2532, หน้า 32) กิจการของโรงเรียนเอกชนต่าง ๆ ในระยะแรกดำเนินไปได้อย่างเสรี และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รัฐจึงต้องตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ.2461 เพื่อควบคุมการดำเนินกิจการของโรงเรียนเอกชนและส่งเสริมให้เอกชนจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อยมาทั้งสายสามัญและสายอาชีพควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาของรัฐ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536, หน้า 81) ต่อมาในปีพ.ศ. 2525 จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนขึ้น โดยให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนมีหน้าที่ดูแลส่งเสริมสนับสนุนโรงเรียนเอกชนมาจนถึงปัจจุบัน และมีบทบาทมากขึ้น ในการช่วยการจัดการศึกษาทดแทนส่วนที่รัฐจัดได้ไม่เพียงพอ ทั้งในระดับการศึกษาก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา (มยุรี จารูปาน, 2532, หน้า 1) โดยมีรูปแบบของการเรียนการสอนเป็นสามรูปแบบด้วยกัน รูปแบบที่หนึ่ง คือการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนสายสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนอนุบาล ประถม มัธยมต้น มัธยมปลาย และโรงเรียนอาชีวศึกษา เป็นโรงเรียนตามกฎหมายประเภท 15 (1) ส่วนรูปแบบที่สอง คือ การจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของ

คนหลายกลุ่มเป็นโรงเรียนตามกฎหมายประเภท 15 (2) ส่วนรูปแบบที่สาม คือ การจัดการศึกษาพิเศษ และการจัดการศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้มีลักษณะพิเศษ หรือ มีความบกพร่องในทางร่างกายหรือทางสมอง และจัดให้แก่ผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้เป็นโรงเรียนตามกฎหมายประเภท 15 (3) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536, หน้า 28)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) และ 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้ เป็นที่รู้จักกันดีในนามว่า “ปอเนาะ” ซึ่งจัดตั้งอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล โดยสังกัดสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2 เป็นสถานศึกษาที่นอกจากจะทำการสอนวิชาการศึกษาศาสนาแล้ว ยังได้สอดแทรกวิชาสามัญ และวิชาชีพในระดับและประเภทต่าง ๆ เข้าในหลักสูตรด้วย สภาพการจัดการศึกษาในระบบปอเนาะ เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดศาสนาเป็นหลัก การถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของโต๊ะครู สภาพการสอนโดยทั่วไปจะเป็นการสอนในลักษณะที่โต๊ะครูวางเมื่อใดก็สอนเมื่อนั้น ระยะเวลาของการศึกษาอบรมในระบบปอเนาะไม่มีกำหนดที่แน่นอนว่าเมื่อใดจึงจะสำเร็จการศึกษาเนื้อหาที่ใช้สอนเป็นวิชาศาสนาอย่างเดียว (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2, 2533) การเรียนการสอนใช้ภาษามลายู ไม่มีการสอนวิชาสามัญและภาษาไทย รัฐจึงพิจารณาปรับปรุงปอเนาะโดยกำหนดให้มีการส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนโดยสมัครใจ เพื่อปรับปรุงให้ปอเนาะเป็นสถานศึกษาศาสนาที่มีสภาพดีขึ้น มีการสอดแทรกวิชาภาษาไทย และวิชาชีพ ต่อมาทางราชการได้วางเป้าหมายให้ปอเนาะมาอยู่ในความดูแลของทางราชการ โดยมีนโยบายการปรับปรุงปอเนาะเป็น โรงเรียนราษฎร์ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษานี้อยู่ภายใต้การควบคุมของพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนทั่วไป และให้แปรสภาพเป็น โรงเรียนราษฎร์ให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลา 3-5 ปี กระทรวงศึกษาธิการได้เร่งรัดดำเนินการ โดยกำหนดให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ประเภทพิเศษ ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์มีชื่อเป็นทางการว่า “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม”

การดำเนินงานปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของทางราชการอาจแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ ระยะที่หนึ่งคือการดำเนินงานแปรสภาพ “ปอเนาะ” ให้เป็น “โรงเรียนราษฎร์” เป้าหมายเพื่อให้มาอยู่ในความควบคุมของทางราชการตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เป็นสำคัญ ระยะที่สอง เป็นการเร่งรัดปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนรวมทั้งการบริหารโรงเรียน พร้อมทั้งให้การอุดหนุนทางด้านการเงิน การจัดส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญ

การให้อุปกรณ์การเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนทั้งวิชา
ศาสนา และวิชาสามัญ และอื่น ๆ

ปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม
หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (เปลี่ยนชื่อตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525)
ในปัจจุบัน คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่รับผิดชอบ
เป็นฝ่ายอำนวยการมี ศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการจังหวัด เป็นหน่วยปฏิบัติ แต่การดำเนินงานที่
ผ่านมายังมีอุปสรรคหลายประการ ที่ทำให้การดำเนินการปรับปรุงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลามไปเป็นไปโดยรวดเร็ว มีปัญหาทั้งด้านงบประมาณ ปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ ใต้ครู
เจ้าหน้าที่นิเทศ การศึกษา และครูสอนวิชาสามัญ ปัญหาเกี่ยวกับอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์
ครุภัณฑ์ แบบเรียน และหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานโรงเรียน
(ประกิจ ประจันปัจฉิม, 2516, บทคัดย่อ) ซึ่งส่วนทำให้คุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน
ประเภทนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536, หน้า 94) รัฐจึง
จำเป็นต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านกำลังเงิน คน วัสดุอุปกรณ์ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้
องค์กรเอกชนหรือมูลนิธิเข้าช่วยเหลือ สนับสนุนกิจการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีก
ทางหนึ่งเพื่อแบ่งเบาภาระของทางราชการ

ในส่วนของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2532, หน้า 8) ได้ให้ความสำคัญ
ต่อคุณภาพการศึกษา และปัญหาทางด้านวิชาการของโรงเรียนประเภทนี้ตลอดมา ดังจะเห็นได้จาก
การตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้น ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในปี พ.ศ. 2529 เพื่อให้
ความช่วยเหลือโรงเรียน แต่ยังดำเนินการได้น้อยและไม่ทั่วถึง ผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำและ
เป็นผู้บริหารของหน่วยงาน จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือการจัดการศึกษาและ
พัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน (กิตติมา ปรีดีดิติก, 2532, หน้า 308) และในการพัฒนา
การศึกษาในโรงเรียนเอกชนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายเชิงคุณภาพต้องอาศัยกระบวนการทั้ง
3 กระบวนการคือ การบวนการบริหาร การบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศ
กระบวนการทั้ง 3 กระบวนการมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และมีส่วนสนับสนุนเกื้อกูลกัน ผู้บริหาร
จะให้ความสำคัญ หรือ เน้นกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งไม่ได้ (สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาเอกชน, 2534, หน้า 1)

ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 ได้กำหนดให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชน
ทุกประเภท ประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ และครูใหญ่ จะทำหน้าที่บริหารงานโรงเรียน
เป็นไปตามระเบียบข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้รับใบอนุญาตหรือใต้ครูจะเป็นผู้บริหาร
สูงสุดของโรงเรียน มีผู้จัดการและครูใหญ่เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาศาสนา วิชา

สามัญ และวิชาชีพ หัวหน้าครูมีหน้าที่ช่วยงานด้านวิชาการ และดูแลข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน ครูที่ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนจะประกอบด้วย ครูสอนวิชาศาสนา ครูสอนวิชาสามัญ ซึ่งเป็นครูที่โรงเรียนจ้าง และครูที่เป็นข้าราชการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนส่งไปช่วยสอน (ศิริบุญ สุวรรณศิริ และคณะ, 2532, หน้า 12-13)

ปี พ.ศ. 2523 ได้มีการประชุมร่วมกันของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย สำนักจุฬาราชมนตรี คาโต๊ะยุติธรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดและโต๊ะครู เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ โดยดำเนินการจากการจดทะเบียน การแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ตามลำดับ พร้อมกับการให้การอุดหนุนด้านการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์มาโดยตลอด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2528, หน้า 4-12)

ปี พ.ศ. 2535 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบ เรียกว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการอุดหนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ พ.ศ. 2535 เพื่อช่วยเหลือ และส่งเสริมพัฒนาการศึกษาให้ทันและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศโดยกำหนดคุณสมบัติ ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาตรา 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2536, หน้า 31-37)

สำหรับการให้การอุดหนุนจากรัฐบาลแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15 (1) และมาตรา 15 (2) นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการอุดหนุนและส่งเสริม โรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2536 เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2536, หน้า 4-12) โดยกำหนดให้การอุดหนุนสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (1) ได้รับการอุดหนุนรายหัวร้อยละ 40 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั่วไป และร้อยละ 60 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่จัดตั้งอยู่ในมูลนิธิหรือมัสยิด ของค่าใช้จ่ายจากค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนภาครัฐซึ่งกำหนดให้รับเป็นรายเดือน

2. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (2) ได้รับการอุดหนุนเพื่อส่งเสริมดำเนินกิจการของโรงเรียนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวตามประเภทของหลักสูตรการศึกษาโดยหักค่าธรรมเนียมการเรียนที่โรงเรียนจัดเก็บจากนักเรียนทั้งปีออก ดังนี้ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

1,670 บาท หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 1,720 บาท และหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน 1,660 บาท ซึ่งกำหนดให้รับเป็นรายปี โดยแบ่งเป็นค่าตอบแทนโต๊ะครูร้อยละ 10 ค่าตอบแทนครูสอนศาสนาร้อยละ 40 และเป็นงบประมาณโรงเรียนร้อยละ 50 ของเงินอุดหนุนทั้งหมดที่ได้รับ

ในส่วนของหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันมีดังนี้

1. หลักสูตรศาสนาอิสลาม

1.1 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อิตีคาอียะฮ์) พุทธศักราช 2540 ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

1.2 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนกลาง (มูตาวัชชีเตาะฮ์) พุทธศักราช 2540 ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

1.3 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาวิยะฮ์) พุทธศักราช 2523 ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

หลักสูตรทั้ง 3 ดังกล่าวนี้นี้ เป็นหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งจัดทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาอิสลาม บริหารและครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นอกจากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว กระทรวงศึกษาธิการยังอนุญาตให้โรงเรียนเอกชนใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาของสมาคมครูสัมพันธ์ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังสามารถจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียนเป็นการเฉพาะตรงได้โดยต้องเสนอขออนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ

2. หลักสูตรสามัญศึกษา

2.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

2.2 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

2.3 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 ใช้เวลาเรียนไม่น้อยกว่า 4 ภาคเรียน

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญโรงเรียนใดใช้หลักสูตรสามัญศึกษาตามข้อ 2.1, 2.2, 2.3 จะต้องใช้หลักสูตรสอนศาสนาอิสลามตามข้อ 1.1, 1.2, 1.3 หรือ หลักสูตรอื่น ๆ ที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ

3. หลักสูตรบูรณาการ

เนื่องจากหลักสูตรตามข้อ 1 และข้อ 2 เป็นหลักสูตรที่แยกจากกันระหว่างหลักสูตร

ศาสนาอิสลามกับหลักสูตรสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำหลักสูตรที่หลอมรวมวิชาศาสนาและวิชาสามัญไว้ในหลักสูตรเดียวกันได้แก่

3.1 หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2535 ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

3.2 หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2535 ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

4. หลักสูตรวิชาชีพ

กระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถสอนวิชาชีพได้ ตามความพร้อมของโรงเรียน ทั้งนี้โรงเรียนต้องปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนด ในการจัดการเรียนการสอนนั้นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สามารถขออนุญาตทำการสอนในระดับใดระดับหนึ่งหรือหลายระดับได้ตามความพร้อมของโรงเรียน ภายใต้ระเบียบที่กำหนดจาก การที่ต้องจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ทำให้โรงเรียนต้องเปิดทำการสอน สัปดาห์ 6 วัน ๆ ละ 7 ชั่วโมง หรือ 9 คาบ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจริยธรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลส่วนรวม จำเป็นต้องใช้คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณหรือจริยธรรมคือ ธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติดังที่ พชนี้ กล่าวสื่อ (2537, หน้า 40) ได้กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็นเครื่องมือ และเป็นสิ่งจำเป็นต่อการ พัฒนามนุษย์ เช่นเดียวกับการรื้อน้ำพรวนดิน และการให้ปุ๋ยแก่ต้นไม้ ด้วยเหตุนี้สังคมจึงมุ่งหวังที่จะให้โรงเรียน เป็นแหล่งสร้างสรรค์พัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามต้องการดังพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ราชเลขาธิการ, 2526, หน้า 280-281) ความตอนหนึ่งว่า “สำหรับผู้มีหน้าที่ให้การศึกษาในโรงเรียนทั้งหลาย ใคร่ขออย่ากับท่านอีกครั้งหนึ่งว่า การศึกษาที่ สมบูรณ์ครบถ้วนทั้งส่วนวิชาการ และส่วนศีลธรรม จรรยา นั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็น รากฐาน และปัจจัยเครื่องส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างแท้จริง คือ เมื่อทุกคนมีความรู้พร้อมทั้งมีศีลธรรมอันดีงาม ย่อมสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่โดยสวัสดิ และมั่นคงได้” สอดคล้องกับที่ สมาน แสงมลิ (2529, หน้า 7) ได้อันเชิญพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มากล่าวไว้ตอนหนึ่งความว่า “การฝึกอบรมที่เราทำอยู่ในปัจจุบันนี้ ผู้สมัยก่อนไม่ได้ เพราะสมัยก่อนพระสงฆ์มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนทั้งทางวิชาการ และ ธรรมะควบคู่กันไป คือ พระสงฆ์ เน้นที่ตัวคนผู้เรียนอยู่กับพระสงฆ์ มีโอกาสได้อบรมสั่งสอน

ตลอดเวลา ในปัจจุบันวิชาการเจริญมากการดำเนินงานของเราทำเป็น 2 สาย คือ สายวิชาการ ความรู้ต่าง ๆ อีกสายหนึ่ง คือ ศีลธรรม แบ่งสอนเป็น 2 ทาง เวลาที่เรียนหลักธรรมทางศาสนา จึงเรียนเป็นวิชาการเป็นความรู้ แต่ไม่ได้เรียนด้านการปฏิบัติ ไม่รู้ว่าสิ่งที่เรียนไปแล้วเอามาปฏิบัติ อย่างไร ถ้าเราสามารถทำ 2 สาย ให้เป็นสายเดียวกัน เช่น ครูที่สอนวิชาทุกวิชานั้นต้องอบรม เสียก่อน และสอนเรื่องคุณธรรมไปด้วยในตัวการเรียนวิชาต่าง ๆ ไม่ว่าวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา หรือวิชาชีพ ให้สอดแทรกเรื่องคุณธรรมเข้าไปด้วย”

ในทางพระพุทธศาสนาได้ยกย่องปัญญา ความรู้ของมนุษย์ไว้เป็นเลิศ ดังคำอุปมาที่ บุคคลทั่วไปนิยมกล่าวกัน คือ แสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญาไม่มี แต่ก็ต้องคำนึงไว้เสมอว่าถ้านำ ปัญญาไปใช้ในทางที่ไม่ถูกหรือไม่ชอบธรรม ปัญญาหรือแสงสว่างนั้นก็จะไร้ประโยชน์กลับจะทำให้ เกิดโทษแก่ตนเอง และสังคมได้ในที่สุดตรงกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ราชเลขานุการ, 2524, หน้า 42) ความว่า “ผู้ที่มีความรู้สูง แต่ไม่รู้จักใช้ความรู้ที่ตนเท่ากับเป็นผู้ที่มี อาวุธร้ายแรงอยู่ในมือ และไม่มีความรู้ในจิตใจ อาจจะทำอันตรายผู้อื่นได้ อาวุธที่ร้ายแรงมี อาณาภพมากก็ยิ่งจะเป็นอันตรายได้มาก เพราะว่าอาจจะไปฟันฝ่าอย่างสุ่มสี่สุ่มห้าและไม่เป็น ประโยชน์ ถ้าได้สามารถสอนให้เข้าใจว่าความรู้ซึ่งเป็นอาวุธนี้จะต้องใช้ในทางที่ดีที่ถูก ยังมี ความรู้สูง และมีสติจิตในที่บริสุทธิ์ที่สุดจริงต่าง ๆ อีกด้วย ก็ยิ่งจะทำให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ มาก ความจริงพูดกันได้ว่า ผู้ที่มีความรู้สุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำ ประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ “นอกจากนี้พระราชวรมุนี (2530, หน้า 65-66) ได้ให้แนวคิดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญไว้ดังนี้” จริยนี้ คือ การชี้แนะทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง จริยก็ต้องเป็นแกนของการศึกษาเลยทีเดียว คนที่ จะไปใช้วิชาการ ใช้ความรู้วิชาชีพเป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายนอกนั้น จะต้องมีการ ศึกษาด้านที่ 2 นี้ไว้ ตัวการศึกษาด้านที่ 2 นี้ คือ จริย และจริยนี้แหละ คือ ตัวการศึกษา จริยนั้น ใช้กันว่า จริยธรรมก็มี จริยศึกษาก็มี จริยตัวแท้สุดก็คือ เป็นตัวการศึกษา หรือการศึกษาใน ความหมายที่แท้ที่เป็นแกนของความเป็นคน เป็นตัวเนื้อ ตัวจริงที่ว่าชี้แนะ ฝึกฝนให้คนพัฒนาตน ดำรงชีวิตให้ถูกต้องสมบูรณ์ เมื่อเขาดำเนินชีวิตถูกต้องเขาก็เป็นคนที่มีจริยธรรม”

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมุ่ง พัฒนามนุษย์ให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวไม่จำเป็นว่าเป็นการพัฒนาคนที่สมบูรณ์ เพราะถ้ามีการนำวิชาความรู้ไปใช้ในทางที่ผิดก็จะทำให้เกิดความเสื่อม ความวุ่นวายในสังคมไม่ทำ ให้มนุษย์มีความเจริญขึ้นแต่อย่างใด ดังนั้นจึงสมควรนำหลักธรรมทางศาสนาที่สอนให้มนุษย์เป็น ผู้ประพฤติดีปฏิบัติดี เข้ามาเป็นส่วนประกอบกับการให้ความรู้ด้านวิชาการเป็นการนำหลักวิชาการ และหลักศาสนามาประสานสัมพันธ์กัน อันจะส่งผลให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะตามที่

พึงประสงค์ของสังคมต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม พัทธนี กล้าเสื่อ (2537) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการกระบวนการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้คือ

1. หลักการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
2. การจัดการเรียนการสอนจะต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปกับการความรู้
3. ทุกงาน/ โครงการภายในโรงเรียนสามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้
4. บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม และแบบอย่างที่ดี เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
5. การร่วมคิด ร่วมทำงานของบุคลากรทุกฝ่าย ช่วยให้การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

ของนักเรียนได้ผล

6. การที่นักเรียนได้คิด ปฏิบัติ และมีความรู้สึกรับรู้ในงานกิจกรรม และเหตุการณ์

ต่าง ๆ

7. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ควรคำนึงถึงหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และความแตกต่างระหว่างบุคคล

8. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนา

9. การติดตามและประเมินผลต้องทำอย่างมีระบบ ทั้งจากผู้อื่น และโดยตนเอง

จริยธรรมสามารถที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นในตัวบุคคลได้ โดยเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งพัฒนาการของจริยธรรมหรือค่านิยมของจริยธรรมนี้ ศิริพร พูลประสาท (2536, หน้า 20-25) ได้สรุปทฤษฎีของนักจิตวิทยากลุ่มต่าง ๆ ไว้ 3 ทฤษฎี ดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) นักจิตวิทยาคนสำคัญในกลุ่มนี้ คือ ฟรอยด์ (Freud) เชื่อว่า จริยธรรมของคนนั้นอยู่ส่วนตนหรือซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งได้รับการขัดเกลาจากสังคม และจะคอยควบคุมพฤติกรรมภายนอกของมนุษย์ให้เป็นตามกฎเกณฑ์ และค่านิยมของสังคม และจริยธรรมของเด็กพัฒนาจากความสละสลวยในพฤติกรรมที่เกิดจากแรงขับ
- 2 ตัว คือ แรงขับทางกามารมณ์ (Sex Drive) และแรงขับความก้าวร้าว (Aggressive Drive) ซึ่งแรงขับนั้นจะผสมผสานกับการเรียนแบบเอกลักษณ์หรือการถอดแบบ (Identification) โดยเด็กจะรับเอาบุคลิกภาพ ค่านิยม และมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ของสังคมจากพ่อแม่ และบุคคลใกล้ชิดมาเป็นหลักปฏิบัติของตนโดยอัตโนมัติ เมื่อใดที่ตนประพฤติน่าสอคล้องกับค่านิยมหรือมาตรฐานที่ตนยึดถือซูเปอร์อีโก้จะกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งในใจ จนเกิดความวิตกกังวลจนต้องเก็บกดหรือระงับการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ไม่ดี ไม่ควร เพื่อจะได้ลดความรู้สึกที่เกิดขึ้นดังกล่าว

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีนี้ความเชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมมีพื้นฐานจากโครงสร้างทางพุทธิปัญญาหรือองค์ประกอบของจรรยา

วิพากษ์ โดยมีแรงขับพื้นฐานของจริยธรรมจากแรงขับทั่วไปของการยอมรับในความสามารถ ความมีคุณค่าในตนเอง และความตระหนักในตนเอง ทิศทางที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม ส่วนใหญ่ไปตามวัฒนธรรมสากล เพราะว่าวัฒนธรรมทั้งปวงมักมีแหล่งมาจากปฏิสัมพันธ์ของสังคม การมีบทบาทในสังคม และการขัดแย้งทางสังคม ซึ่งล้วนต้องการการผสมผสานทางจริยธรรมทั้งสิ้น พื้นฐาน และหลักการของปทัสถานทางจริยธรรมจะถูกสร้างขึ้น โดยประสบการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ของสังคม อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางจริยธรรม จะถูกกำหนดโดยคุณภาพการเจริญงอกงามของสติปัญญาและการกระตุ้นซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการของเด็ก

สรุปทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญามีความเชื่อ ดังนี้

1. พัฒนาการทางจริยธรรมมีโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา (Cognitive) และองค์ประกอบทางจรรยาวิพากษ์
2. แรงจูงใจเบื้องต้นเกี่ยวกับจริยธรรม คือ แรงจูงใจเกี่ยวกับการยอมรับ (Acceptance) การมีความสามารถ (Competence) การเคารพตนเองหรือเข้าใจตนเองอย่างดั่งแท้ (Self-Esteem of Self Actualization) มากกว่าที่จะเป็นความต้องการทางกาย หรือการลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับความกลัว
3. ลักษณะสำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม คือ พัฒนาการจะเป็นสากลขั้นตอน เหมือนกับทุกวัฒนธรรม เพราะในทุกวัฒนธรรมมีการปฏิสัมพันธ์กันในสังคม มีการสวมบทบาท (Role-Taking) และมีความขัดแย้งในสังคม ซึ่งต้องการการบูรณาการทางจริยธรรม (Moral Intergration) เช่นเดียวกัน
4. กฎและเกณฑ์ปกติเบื้องต้นของจริยธรรมเกิดจากประสบการณ์ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าเกิดจากการสร้างกฎเกณฑ์ภายในตนเอง จึงไม่นิยมขึ้นพัฒนาการจากภายใน แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น
5. สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม พิจารณาจากคุณภาพและขอบเขตต่างๆ ไปของสื่อเร้าทางพุทธิปัญญาและทางสังคมตลอดช่วงพัฒนาการของเด็กมากกว่าเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่างจากพ่อแม่ หรือประสบการณ์ที่ได้จากวินัยการลงโทษ หรือรางวัล

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่อธิบายวิธีการ และกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคมทำให้เกิดการยอมรับลักษณะ และกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน โดยนำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, หน้า 8) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมเป็น

พัฒนาการของจิตใจ และพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นผลจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคม โดยมีแรงขับพื้นฐานมาจากการต้องการทางชีวภาพ การสนองตอบต่อรางวัล และการหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม แบนดูรา (Bandura, 1977, p. 5) นักจิตวิทยาคนสำคัญในทฤษฎีนี้มองว่า ในปัจจุบันในการศึกษาพฤติกรรมนั้น ควรคำนึงถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วย เพราะพฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แบนดูรานำมาอธิบายแหล่งกำเนิด และพัฒนาการทางจริยธรรม โดยมีความเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ และประสบการณ์ที่มนุษย์ได้รับการแสดงพฤติกรรมนั้น มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมใดในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย อาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนั้น เกิดจากการเรียนรู้จากผลที่สนองตอบต่อการกระทำของบุคคลนั้นโดยตรง (Learning by Response Consequence) และการเรียนรู้จากตัวแบบ (Learning Through Modeling) คือสังเกตพฤติกรรม และผลที่เกิดขึ้นภายหลังการกระทำของบุคคลอื่น

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีองค์ประกอบดังนี้

1. สิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ กับเหตุการณ์เรียนรู้ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมกับผลของพฤติกรรมนั้น ๆ การเรียนรู้เงื่อนไขความสัมพันธ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้มนุษย์เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ได้สามารถคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง การแสดงพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใด ความคาดหวังนี้จึงมีผลต่อการตัดสินใจที่จะเลือกแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมนั้นๆ เพื่อให้เกิดผลตามที่ปรารถนา สิ่ง que เรียนรู้จึงสรุปได้ว่าเป็นความรู้ความเข้าใจว่าอะไรสัมพันธ์กับอะไร และเป็นผลมาจากการสังเกต ของผู้เรียนรู้ ความรู้ที่มนุษย์ได้เรียนรู้ กลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์

2. วิธีการเรียนรู้ มนุษย์สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง แต่สิ่งที่เรีเรียนรู้ นั้นมีมากมายเกินกว่ามนุษย์จะประสบได้ด้วยตนเองทั้งหมด มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ด้วยวิธีสังเกต ดังนั้นบุคคลที่ช่างสังเกต และช่างคิดจะมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่า การที่มีโอกาสได้ประสบกับตัวแบบที่แตกต่างกัน ก็จะเกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเรียนรู้ด้วยวิธีการสังเกตจึงมีความสำคัญมาก

3. ความเชื่อ จากความสามารถในการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ผลของการเรียนรู้จะอยู่ในรูปของความเชื่อว่าจะไรสัมพันธ์กับอะไร และสัมพันธ์กันอย่างไร ความเชื่อนี้มีผลในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ความเชื่อนี้อาจจะตรงหรือไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงก็ได้ เช่น การยอมอดทนต่อความทุกข์ยาก ลำบาก ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต เป็นต้น

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่างๆ เข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ มนุษย์มีความคิด มีสติปัญญา สามารถนำสิ่งที่เรยนรู้นั้นมาคิดไตร่ตรอง ผลจากการคิดไตร่ตรองนี้ ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นวิธีการที่จะทำให้เกิดผลตามที่ปรารถนา และมองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลที่ตนไม่ต้องการ นั่น คือ มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินได้ว่าพฤติกรรมหนึ่งๆ จะทำให้เกิดผลอะไร และเป็นผลที่ตรงกับความต้องการมากน้อยเพียงใด การคิดในลักษณะนี้จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะแสดง หรือไม่แสดงพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใด และนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจ

5. จริยธรรม แบนดูราให้ความหมายว่า เป็นกฎสำหรับการประเมินพฤติกรรม และถือว่าการตัดสินใจทางจริยธรรม เป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่แต่ละบุคคลคิดว่าเกี่ยวข้อง กฎเกณฑ์การตัดสินใจเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งที่เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง เรียนรู้ด้วยการสังเกต และการเรียนรู้จากคำบอกเล่าของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับนี้ ทำให้บุคคลนำมาคิดไตร่ตรอง และเกิดความเข้าใจว่าการตัดสินใจพฤติกรรมหนึ่งๆ จะต้องคำนึงถึงเกณฑ์อะไรบ้าง และจะให้น้ำหนักแก่เกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้อย่างไร

6. การบังคับตนเอง การเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรม ทำให้สามารถประเมิน

7. พฤติกรรมของผู้อื่น และแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้น ทั้งที่เป็น การยอมรับ และปฏิเสธ นอกจากนั้นมนุษย์ใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ในการประเมินพฤติกรรมของตนเอง ด้วย และแสดงปฏิกิริยาต่อพฤติกรรมนั้นเช่นกัน ดังนี้ ในการบังคับตนเอง บุคคลจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ มาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ การประเมิน การประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้ และความรู้สึกที่เป็นปฏิกิริยาต่อตนเองตามผลของการประเมินองค์ประกอบทั้งสามนี้เกิดจากการเรียนรู้ทั้งโดยตรง และโดยการสังเกตจากตัวแบบ ทฤษฎีนี้ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรง การเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเรียนรู้จากการลอกเลียนแบบเป็นสำคัญ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนี้ ใช้อธิบายการเกิดและการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้มากกว่าลักษณะทางจริยธรรมอื่น ๆ นอกจากนี้ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2527, หน้า 11) ได้ย้่าว่า ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ศึกษาในลักษณะรูปธรรมได้ชัดเจนกว่าแนวคิดของทฤษฎีอื่น ๆ สำหรับทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975, p. 673) พอสรุปสาระสำคัญได้ว่า จริยธรรมไม่ถือการกระทำตามสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีหรือถูกต้อง แต่เป็นสิ่งที่บุคคลควรกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งแล้วตัดสินใจโดยหลักความยุติธรรม และยังได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของเพียเจต์ (Piaget) และพบความจริงว่าการพัฒนาจริยธรรม

ของมนุษย์นั้นไม่ได้พัฒนาถึงจุดสมบูรณ์เพียงอายุ 10 ปี แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมีการพัฒนาทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 11 ถึง 25 ปี และโคลเบอร์ก (Kohlberg) ยังเชื่อว่าการวัดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น จะต้องใช้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียวกันนั้น นอกจากนี้แบ่งประเภทของเหตุผลเชิงจริยธรรม และกระบวนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ประเภทของเหตุผลเชิงจริยธรรม แบ่งเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น

ระดับ 1 ก่อนเกณฑ์ (Pre-Conventional Level) อายุ 2-10 ปี บุคคลจะเลือกตัดสินใจกระทำสิ่งใด จะคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ต่อผู้อื่น ระดับนี้มี 2 ขั้น

ขั้นที่ 1 หลีกเลี่ยงการลงโทษ อายุ 2-7 ปี บุคคลจะทำพฤติกรรมเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษทางกาย และยอมทำตามคำสั่งเพราะผู้มีอำนาจเหนือตน

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล อายุ 7-10 ปี บุคคลจะทำพฤติกรรมในขั้นเพื่อแสวงหาความพอใจมาให้ตนเท่านั้น แม้จะขัดกับผู้อื่นก็ตาม

ระดับ 2 ตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) อายุ 10-16 ปี บุคคลเลือกกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย หรือทำตามกฎหมายหรือศาสนา ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 3 การทำตามผู้อื่นเห็นชอบ อายุ 10-13 ปี ในขั้นนี้บุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ของสังคม อายุ 13-16 ปี ในขั้นนี้บุคคลรู้บทบาทหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นหนึ่งในสังคม จึงกระทำพฤติกรรมตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้

ระดับ 3 เหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) อายุ 16 ปีขึ้นไป บุคคลเลือกตัดสินใจกระทำสิ่งใด โดยนำข้อขัดแย้งมาคิดไตร่ตรองแล้วตัดสินใจตามเหตุผลที่สำคัญกว่า ระดับนี้มี 2 ขั้น

ขั้นที่ 5 การทำตามคำมั่นสัญญา อายุ 16 ปีขึ้นไป บุคคลจะกระทำสิ่งใด โดยคำนึงถึงคนส่วนมาก และไม่ขัดต่อสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลอื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล อายุวัยผู้ใหญ่ บุคคลยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ของสังคม และจะกระทำสิ่งใดที่เป็นอุดมคติ และมีหลักธรรม

จากแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมของมนุษย์ และที่สำคัญทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมทุกทฤษฎีมีความสอดคล้อง มีลักษณะไปด้วยกันได้ ตลอดจนเป็นแนวทางที่สถาบันการศึกษานำมาจัดการศึกษา และจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทาง

จริยธรรมอันจะส่งผลให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความประพฤติดีต่อไป

ทฤษฎีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม

จริยธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการศึกษาวิเคราะห์และวิจัยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน นักการศึกษาและนักจิตวิทยาพยายามที่จะให้ความหมายหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้แตกต่างกันหลายทฤษฎี แต่ทฤษฎีที่รู้จักกันแพร่หลายและเกี่ยวข้องกับการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมนั้นมี 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการกระจำค่านิยม ทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม ทฤษฎีการปรับพฤติกรรมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการกระจำค่านิยม

การกระจำค่านิยม คือ การทำค่านิยมให้กระจ่าง (Value Clarification) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า VC เป็นวิธีสอนจริยธรรมที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ในประเทศสหรัฐอเมริกาและในประเทศไทยก็มีผู้ให้ความสนใจอยู่ไม่น้อย แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้ถือว่า ค่านิยม คือ หลักการประพฤติปฏิบัติตนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้องและควรแก่การยึดถือ กระบวนการ Value Clarification มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเองว่าหลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ถูก ที่ควรตามธรรมชาติของตนเองเป็นอย่างไร

ความหมายของค่านิยมในกระบวนการ Value Clarification ตรงกับความหมายของจริยธรรม ดังนั้นกระบวนการ Value Clarification ซึ่งเป็นกระบวนการทำให้เกิดความกระจ่างแจ้งในค่านิยมของตนเองจึงเป็นกระบวนการกระจำจริยธรรมของตนเองด้วย และถือได้ว่ากระบวนการ Value Clarification ก็คือ กระบวนการปลูกฝังจริยธรรม

ตามธรรมชาติของนักทฤษฎี Value Clarification ค่านิยมเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และจะแสดงออกในรูปของความเชื่อ ทศคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของแต่ละบุคคล

จากการวิจัยของ รอทส์ เฮอร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, p. 30) ได้กำหนดเกณฑ์ 7 ประการ เพื่อตัดสินว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นได้สะท้อนค่านิยมของบุคคลนั้นหรือไม่ ซึ่งเกณฑ์ทั้ง 7 ประการนี้ ได้แก่

1. การเลือกกระทำอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ
2. การเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. การเลือกที่เกิดจาก การพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว
4. การรู้สึกภูมิใจและมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น
5. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผย
6. การกระทำตามที่ตนตัดสินใจเลือก
7. การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

พฤติกรรมที่แสดงออกตามเกณฑ์ 7 ประการนี้ ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกของค่านิยม

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎี Value Clarification คือ การช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และในความรู้สึกของตนเอง หน้าที่ของครูในการปลูกฝังค่านิยม คือ การชี้แนะหรือจัดการให้มีการชี้แนะเพื่อให้นักเรียนเกิดการถูกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการ ของกระบวนการของค่านิยมหรือไม่

2. ทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม

ผู้เสนอทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า MR ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ โคลเบอร์ก (Kohlberg) ทฤษฎีของโคลเบอร์กได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาของประเทศตะวันตกเป็นจำนวนมากตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา และได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการคิดของนักจิตวิทยา และนักการศึกษาไทย ตลอดหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาด้วยการวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมที่ทำในประเทศไทย ที่อยู่ในกรอบของแนวความคิดและวิธีการของโคลเบอร์ก การเสนอแนะวิธีปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนไทยก็อยู่ในกรอบของแนวความคิด และวิธีการของโคลเบอร์กเช่นกัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520, หน้า 73)

ในทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจตัดสินความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล โคลเบอร์กได้ยึดถือทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ เป็นหลักการสร้างทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมโดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับ ภายในแต่ละระดับยังแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (อายุประมาณ 2-12 ปี)
 - ขั้นที่ 1 ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 2 ใช้การตอบสนอง ความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
2. ระดับกฎเกณฑ์สังคม (อายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไปโดยประมาณ)
 - ขั้นที่ 3 ใช้การเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 4 ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
3. ระดับเลขกฎหมายสังคม (อายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป)
 - ขั้นที่ 5 ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
 - ขั้นที่ 6 ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

โคลเบอร์ก มีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ตัดสินความถูกต้องของการกระทำจะพัฒนา

เป็นขั้น ๆ จากขั้นต่ำกว่าไปสู่ ขั้นสูงกว่า ทีละขั้น ไม่มีการย้อนขั้น ไม่มีการข้ามขั้นและไม่มีการเร่งขั้น ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรอง ในการคิดไตร่ตรอง จำต้องอาศัยข้อมูล ข้อมูลที่นำมาพิจารณาส่วนหนึ่งเป็นความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่ โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการรับฟัง ทรรศนะของผู้อื่น ซึ่งอยู่สูงกว่าระดับพัฒนาการของตน 1 ขั้น หากข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน ความรู้สึกไม่สมดุลก็จะเกิดขึ้น ทำให้ผู้ตกอยู่ในสภาพไม่สมดุลนี้ต้องปรับตัวเอง โดยการสำรวจและจัดระเบียบความคิดความเข้าใจของตนใหม่ มีการจำแนกประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนและละเอียดมากขึ้น และมีการบูรณาการประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นความเข้าใจใหม่ที่สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ความเข้าใจใหม่เกิดจากการจัดระเบียบทางความคิด เป็นโครงสร้างทางความคิดใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมกระบวนการจำแนกและการบูรณาจึงเป็นกลไกของการพัฒนาจริยธรรม ผลของกระบวนการนี้ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ขึ้นมาแทนที่ จริยธรรมเก่า จริยธรรมใหม่นี้จัดอยู่ในขั้นสูงกว่าจริยธรรมเก่า และแตกต่างจากจริยธรรมเก่าในเชิงคุณภาพอย่างสิ้นเชิง

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม ตามทฤษฎีของทฤษฎีเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) ที่เสนอโดยโคลเบอร์ก การปลูกฝังจริยธรรมคือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์ การตัดสินใจถูกผิดด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคม ตามทฤษฎีนี้การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้ จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกผันกับอายุ ดังนั้นหากยังไม่ถึงวัยอันสมควร จริยธรรมบางอย่างก็ไม่เกิดขึ้น

การพัฒนาจริยธรรมกระทำได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับรู้ทรรศนะของผู้อื่น ซึ่งมีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่สูงกว่า 1 ขั้น และเปิดโอกาสให้บุคคลทดลองแสดงบทบาทของผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น เพื่อให้มีโอกาสดูประสบการณ์ทรรศนะที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทางจริยธรรมเดิมของตนเอง ในจังหวะที่เกิดความขัดแย้ง หากมีการชี้แนะที่เหมาะสมก็จะช่วยให้บุคคลพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมให้สูงขึ้นได้

กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎี (Moral Reasoning) ของโคลเบอร์ก คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนทรรศนะ ในการปลูกฝังจริยธรรมในชั้นเรียน การอภิปรายจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด

1. ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม

การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า BM เป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลวิธี (Behavior Modification) ใช้ได้ผลดีใน

การสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และในการลดพฤติกรรมไม่น่าปรารถนา ดังนั้นวิธี (Behavior Modification) จึงเป็นวิธีปลูกฝังจริยธรรมวิธีหนึ่งวิธีการของ (Behavior Modification) ตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ พฤติกรรมใดก็ตามที่บุคคลแสดงออกแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นจะมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก หรือทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเกิดเพิ่มขึ้น เนื่องจากผลที่พึงพอใจนั้นได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นสิ่งเร้าที่แยกแยะได้ของบุคคลนั้นในอนาคต ผลของการกระทำชนิดนี้เรียกว่า ตัวเสริมแรงบวกและการให้ตัวเสริมแรงทางบวกที่เรียกว่า การเสริมแรงทางบวก การเสริมแรงทางบวกนั้นจะต้องมีเงื่อนไขอยู่ 2 ประการ ได้แก่

1. บุคคลนั้นจะต้องได้รับผลที่เขาพึงพอใจ
 2. ความถี่ของพฤติกรรมจะต้องเกิดเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ
- การเสริมแรงทางบวกอาจทำได้โดยใช้ตัวเสริมแรงดังต่อไปนี้

1. ตัวเสริมแรงทางสังคม ได้แก่ การใช้ภาษาคำพูด และภาษาท่าทาง เช่น การใช้คำชมเชย การพูดขยี้กย่อง การแสดงท่าทางยอมรับหรือการแตะตัวที่ไหล่เบา ๆ เป็นต้น
2. เบี้ย วรรณา ได้แก่ การใช้ แด้ม ดาว เบี้ย หรือคะแนน โดยที่ แด้ม ดาว เบี้ย หรือคะแนนนั้นจะต้องสามารถนำไปแลกสิ่งที่บุคคลที่ได้รับพึงพอใจ
3. กิจกรรมที่พึงพอใจ อาจได้แก่ การเล่นเกม การเล่นเกม การดูโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่พึงพอใจสามารถนำมาวางเงื่อนไขได้ เช่น การที่เด็กชอบดูโทรทัศน์ พ่อแม่หรือครูสามารถที่จะเอารายการโทรทัศน์นั้นเป็นเงื่อนไขในการเสริมแรงพฤติกรรมที่ต้องการจะสร้างเสริมได้ เช่น บอกเด็กว่าเขาจะต้องทำการบ้านให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อนแล้วจึงจะดูรายการโทรทัศน์ที่เขาชอบได้ เป็นต้น

พฤติกรรมใด ๆ ก็ตามที่บุคคลแสดงออกแล้วได้รับผลที่ไม่พึงพอใจ บุคคลนั้นจะมีแนวโน้มที่จะระงับหรือยุติการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ในอนาคต ผลของการกระทำชนิดนี้ เรียกว่า การลงโทษ การลงโทษจึงมี 2 เงื่อนไขเช่นกัน คือ จะต้องเป็นสิ่งที่บุคคลที่ได้รับไม่พึงพอใจ และพฤติกรรมจะต้องลดลง แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามผลของการกระทำที่ไม่พึงพอใจที่เป็นการลงโทษนี้เปลี่ยนสภาพไปเป็นสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจ และมีผลทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมการหลีกเลี่ยงหรือหนีจากสิ่งเร้านั้น แล้วทำให้มีพฤติกรรมการหลีกเลี่ยงหรือหนีเพิ่มขึ้น สิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจนั้นจะกลายเป็นตัวเสริมแรงทางลบไปทันที เช่น การที่ครูดูนักเรียนภายหลังจากการที่นักเรียนไม่ส่งการบ้าน และต่อมาครูให้การบ้านเด็กทำอีกเด็กเกิดความกลัวว่าครูจะดูจะต้องการหลีกเลี่ยงจากการถูกดูโดยการทำการบ้านมาส่ง พฤติกรรมการดูของครูก็ไม่เกิดขึ้น เด็กก็สบายใจ ดังนั้นการดูครั้งแรกจึงถือว่าเป็นการลงโทษ ส่วนการกลัวการดูนั้นถือว่าเป็นตัวเสริมแรงทางลบ

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมแนวความคิดนั้นก็คือ ถ้าหากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริมและถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม หรืออาจได้รับการลงโทษด้วยก็ได้ แต่นักทฤษฎีปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เสนอว่า ควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าเงื่อนไขการลงโทษ เพราะการลงโทษอาจทำให้เกิดผลเสีย เช่น การลักลอบ การหลีกเลี่ยง ตลอดจนการต่อต้าน

ขั้นตอนของ (Behavior Modification) ในการปลูกฝังจริยธรรมที่ทั้งปรารถนาและหรือลดพฤติกรรมไม่พึงปรารถนา อาจทำได้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจนในกรณีนี้ครูจะต้องเริ่มจากการกำหนดลงมาให้แน่นอนเสียก่อนว่าจริยธรรมข้อใดที่ต้องการจะให้นักเรียนของตนเองได้พัฒนา เช่น ครูต้องการที่จะพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนให้มีความรับผิดชอบ ครูจะต้องถามตนเองต่อไปว่า ความรับผิดชอบนั้นเป็นพฤติกรรมหรือยังอีกทั้งชัดเจนหรือไม่ ซึ่งครูจะพบว่าความรับผิดชอบนั้นยังไม่ใช่พฤติกรรม ครูจะต้องตีความหมายออกมาในรูปของพฤติกรรมให้ได้ และเมื่อได้ลักษณะของพฤติกรรมแล้วจะต้องพิจารณาต่อไปอีกด้วยว่าเป็นพฤติกรรมที่ชัดเจนหรือยัง ซึ่งความชัดเจนของพฤติกรรมเป้าหมายสามารถทดสอบได้โดยการให้คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป พิจารณาถ้าคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เห็นพฤติกรรมนั้นตรงกันแสดงว่าพฤติกรรมเป้าหมายนั้นชัดเจนแล้ว ในกรณีความรับผิดชอบนั้นอาจจะตีความหมายในรูปของพฤติกรรมได้ดังต่อไปนี้

นักเรียนที่มีความรับผิดชอบคือ นักเรียนที่มีพฤติกรรม

- 1.1 ทำการบ้านทุกครั้งที่ครูสั่ง และส่งงานตรงเวลา
- 1.2 ทำความสะอาดห้องตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทุกครั้ง
- 1.3 เข้าชั้นเรียนตรงตามเวลา

หลังจากได้พฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบแล้ว ครูจะต้องทำการทดสอบเพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าพฤติกรรมเหล่านั้นชัดเจนหรือไม่ โดยการนำเอาพฤติกรรมเหล่านั้นไปถามเพื่อนครูด้วยกัน ประมาณ 2-3 คน ถ้าพบว่าครูทั้ง 2-3 คน นั้นยังเห็นไม่ตรงกันแสดงว่า พฤติกรรมเหล่านั้นไม่ชัดเจนพอจะทำการแก้ไขจนกว่าจะพบว่าพฤติกรรมเหล่านั้นชัดเจน เมื่อพฤติกรรมเหล่านั้นชัดเจนแล้วจึงดำเนินการในข้อ 2 ต่อไป

2. ในกรณีที่มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่จะต้องพัฒนามากกว่า หนึ่งพฤติกรรมขึ้นไป จะต้องพิจารณาว่า พฤติกรรมใดมีความสำคัญหรือจำเป็นมากที่สุด สำหรับสภาพการณ์ในโรงเรียนหรือในชั้นเรียนนั้น ๆ จากนั้นให้เรียงลำดับความสำคัญหรือความจำเป็นของพฤติกรรมนั้น ๆ แล้วค่อยดำเนินการพัฒนาไปที่ละพฤติกรรมในเวลาเดียวกันได้ เช่น การเข้าชั้นเรียนตรงเวลา

การส่งงานตรงเวลา การยกมือตอบในชั้นเรียน และการฟังครูสอนในขณะที่ครูกำลังสอนอยู่ เป็นต้น

3. จะต้องสังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนาว่าเกิดขึ้นบ่อยหรือเกิดขึ้นนานเพียงใดในแต่ละครั้ง เป็นเวลาอย่างน้อย 1 สัปดาห์ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการพิจารณาว่าพฤติกรรมดังกล่าวนี้สมควรที่จะมีการพัฒนาหรือไม่อีกทั้งเพื่อเป็นข้อมูลในการเปรียบเทียบถึงผลของการใช้วิธีการปรับพฤติกรรมอีกด้วย

4. การกำหนดตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษ โดยการสังเกต สัมภาษณ์ หรือออกแบบสอบถามนักเรียน เพื่อจะได้แน่ใจว่าตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษที่จะใช้นั้นจะได้ผลจริง ๆ เช่น สังเกตดูว่าเวลาพักนักเรียนชอบไปเล่นอะไร นักเรียนชอบอ่านหนังสือประเภทไหน เกมลักษณะใดที่นักเรียนชอบ เป็นต้น หรือเพื่อความรวดเร็วก็อาจถามนักเรียนโดยตรงว่าชอบอะไรในโรงเรียนมากที่สุด เป็นต้น

5. ในกรณีที่พฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนานั้นยังไม่เกิดขึ้นครูอาจทำให้เกิดขึ้นได้ โดยการชี้แนะ พร้อมทั้งให้การเสริมแรงทันทีที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมนั้นในกรณีที่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์อยู่ด้วยครูก็จะเลือกใช้วิธีการลงโทษเสียก่อน เพื่อระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น จากนั้นอาจใช้การชี้แนะให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้วให้การเสริมแรงทางบวกอีกที

6. ในขณะที่ดำเนินการด้วยวิธีการปรับพฤติกรรมรวมอยู่นั้น จะต้องสังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนาตลอดเวลา เพื่อที่จะดูว่าแนวโน้มของการเกิดพฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนานั้น เคลื่อนไปในแนวทางที่ต่ำลง จะได้ยุติและปรับปรุงวิธีการได้ทันทั่วถึง

7. เมื่อนักเรียนแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ที่ต้องการพัฒนาสม่ำเสมอแล้วให้ครูยุติการเสริมแรงทางบวกออกไป โดยวิธีการให้การเสริมแรงบ้างไม่ให้การเสริมแรงบ้าง การทำเช่นนี้จะทำให้พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่พัฒนาแล้วนั้นคงอยู่เป็นระยะเวลาอันยาวนาน หรือคงอยู่เป็นการถาวรเลย

8. ในกรณีที่ขณะดำเนินการปรับพฤติกรรมอยู่นั้น ปรากฏว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ต้องการพัฒนานั้นไม่ดีขึ้น หรือบางครั้งอาจจะเลวร้ายลง ให้ยุติการปรับพฤติกรรมนั้นเสีย แล้วค่อยหาวิธีการปรับพฤติกรรมวิธีอื่นแทน

9. ในการที่จะทำให้วิธีการปรับพฤติกรรมได้ผลนั้น ครูจะต้องนึกถึงกฎอยู่ 2 ข้อ คือ จะต้องทำให้สม่ำเสมอและทำให้เป็นระบบ ระเบียบ ซึ่งการทำให้เป็นระบบระเบียบนั้นก็คือการวางแผนล่วงหน้าว่าจะให้การเสริมแรงและการลงโทษอย่างไร และเมื่อไรและเมื่อกำหนดไปแล้วจะต้องดำเนินการให้สม่ำเสมอ

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) หรือเรียกอย่างย่อ ๆ ว่า SL ถือว่าจริยธรรม

เป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม (ชัยพร วิชาวุธ, 2534, หน้า 101 อ้างอิงจาก Bandura, 1971) กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดพื้นฐานพอสรุปได้ คือ

1. สิ่งที่เราเรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ เมื่อมนุษย์เราเรียนรู้ถึงเหล่านี้ ก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่นที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อประสบการณ์หนึ่งมนุษย์ก็มีความหวัง
2. วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นโดยตรงเองหรือเกิดจากการสังเกต พฤติกรรมหรือผลกรรมของผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว
3. ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์ จะพัฒนาเป็นความเชื่อความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์จะเห็นได้จากตัวอย่างการยอมอดทนต่อความอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต
4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่า จะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดในเชิงประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งและนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม แก่นักเรียน อาจกระทำได้ดังนี้

1. จัดเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษแก่นักเรียนเช่นเดียวกับวิธีปรับพฤติกรรม
2. จัดอภิปรายเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากความเห็นของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกระทบและความน่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาของผลกระทบต่าง ๆ
3. จัดให้นักเรียนเห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกัน
4. สร้างเงื่อนไขให้มีการนิยมนกข่งผู้กระทำพฤติกรรมที่ดีและในขณะเดียวกันประณามผู้กระทำพฤติกรรมไม่ดี เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างได้รับเสริมแรงและการลงโทษของบุคคลต่าง ๆ

จากทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมที่กล่าวมาแล้วทั้ง 4 ทฤษฎี จะเห็นว่า ทฤษฎีดังกล่าวมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการปลูกฝังและเสริมสร้าง

จริยธรรมให้แก่เยาวชนในสังคมให้มีความเจริญเติบโตด้วยความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

อย่างไรก็ตาม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สภาพแวดล้อมและบุคคลรอบข้างในสังคมย่อมมีอิทธิพลในการถ่ายทอด และก่อให้เกิดทัศนคติ ความเชื่อพฤติกรรม และจริยธรรมของบุคคลทั้งสิ้น ซึ่งในตอนต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงสถาบันและแหล่งต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม

องค์ประกอบในการสร้างเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

จุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการศึกษานอกจากจะมุ่งให้เด็กมีความรู้ความสามารถตามหลักสูตรแล้ว ยังมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม ได้แก่ การมีความประพฤติดี มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งการจัดการศึกษาจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การดำเนินการของโรงเรียน ดังที่ รวีวรรณ ทุมชัย (2527, หน้า 12-13) เน้นว่าส่วนนำอันสำคัญในการพัฒนาจริยธรรมก็คือ สถานศึกษา อันได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาหรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งจะต้องทำให้เป็นตัวอย่าง และต้องใส่ใจในการจัดฝึกอบรมเรื่องนี้แก่นักเรียนอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติงานของผู้บริหาร หรือผู้บริหารโรงเรียนเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนนี้ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องอาศัย ผู้ตาม อื่น ๆ เช่น คณะครูในโรงเรียน เข้าร่วมเป็นองค์ประกอบสนับสนุนด้วย การดำเนินงานจึงจะบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ดังที่ (จารีต ดวงธิดา, 2531, หน้า 10) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครู ในโรงเรียน มีบทบาทสำคัญที่จะแปลความคิดของนักเรียนให้เดินถูกทางได้มากกว่า บิดา มารดา หรือ ผู้ปกครอง ฉะนั้นเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา คณะครู อาจารย์ ในแต่ละโรงเรียน จึงควรถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องนำนักเรียนไปประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทำบุญ ฟังธรรม ฯลฯ รวมทั้งประสานงานกับผู้ปกครองหรือชุมชนให้ร่วมกันรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวด้วยสำหรับ (ชาเลื่อง วุฒิจกรี, 2542, หน้า 186) ได้กล่าวไว้ว่า แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 ได้กำหนดให้มีการจัดจริยศึกษาในสถานศึกษา โดยให้คำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการคือ

1. ดำเนินการให้ผู้บริหาร และครู อาจารย์ เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านความประพฤติ และการปฏิบัติตนแก่นักเรียน นักศึกษา
2. การจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา
3. การสอนจริยศึกษาในชั่วโมงการเรียนการสอน
4. การสอดแทรกจริยศึกษาในทุกวิชาที่สอนและทุกกิจกรรม
5. การจัดกิจกรรมทางด้านจริยศึกษาในสถานศึกษา

นอกจากนี้ (สำเนา เถลิงเผ่า, 2527, หน้า 18 – 19) ได้กล่าวไว้อีกว่าการที่โรงเรียนจะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กได้นั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

1. การบริหาร โรงเรียน ได้แก่ การปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนการกำหนด ระเบียบ ข้องบังคับ การควบคุม ติดตามผล ฯลฯ เป็นต้น

2. การจัดสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับการสอนของครู

3. การสอนของครู

4. การจัดกิจกรรมด้านจริยศึกษา

ในส่วนของกรมวิชาการ (ประชาศึกษา, 2534, หน้า 13-14) ได้กล่าวถึงจริยธรรมหลักที่ควรเริ่มเร่งพัฒนาปลูกฝังในสังคม โดยริบด่วนมี 8 ประการ คือ การใฝ่ดี การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เมตตากรุณา สติสัมปชัญญะ ไม่ประมาท ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร และหิริโอตตัปปะ สำหรับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาหาความสัมพันธ์กับจริยธรรม จำแนกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ การศึกษา อายุ และเพศ

2. องค์ประกอบทางบุคลิกภาพ ได้แก่

2.1 ลักษณะที่มุ่งอนาคต หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แม้จะเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ก็ไม่ย่อท้อ มีความกระตือรือร้นที่จะฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหมด โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลสำเร็จที่พึงตามความปรารถนาในอนาคตเป็นหลักยอมรับความลำบากในปัจจุบันเพื่ออนาคตที่ดี

2.2 เจตคติต่อกฎหมายหมายความเป็นระเบียบ และศีล 5 หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกรักของบุคคลที่มีต่อกฎหมาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

3. องค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ได้แก่ ฐานะทางครอบครัว ผู้เลี้ยงดู และวิธีการอบรมเลี้ยงดู การใช้สื่อมวลชนสภาพแวดล้อมที่โรงเรียนและอิทธิพลของตัวแบบ (ชาติชาย กู้กิตติไมตรี, 2534, หน้า 49-54) ได้กล่าวถึง กลไกที่มีบทบาทต่อการมีจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไว้ 8 ประการ ดังนี้คือ

3.1 สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่จะปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เด็กสามารถเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ จากครอบครัวในกรอบรั้ว อาชีพ ครอบครัว ก็มีบทบาทต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม ตัวจักรสำคัญของสถาบันนี้ในการปลูกฝังจริยธรรมจึงเป็นพ่อแม่ นอกจากพ่อแม่แล้วตัวจักรสำคัญรองลงมาได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ น้อง ที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งเด็กจะเรียนรู้และมีเจตคติเชิงจริยธรรมจากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของ

ผู้ใหญ่ เช่น เด็กที่เห็นความก้าวร้าวของผู้ใหญ่ อยู่เป็นประจำ มีแนวโน้มว่าจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่าเด็กที่ไม่เคยเห็น

3.2 สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนเป็นแหล่งที่มีบทบาทต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก และเยาวชนรองจากสถาบันครอบครัวซึ่งมีหน้าที่ให้ความรู้และบริการเกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งการจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่เด็ก และเยาวชน

3.3 เพื่อน

ทุกคนต้องมีเพื่อน ดังนั้นเพื่อนจึงนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางจริยธรรมบางอย่างได้ โดยเฉพาะในวัยรุ่นการกระทำตามเพื่อนจะเห็นได้ชัดที่สุด พบว่ามูลเหตุของการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมาจากเพื่อนฝูงชักจูงหรือทำตามเพื่อน ซึ่งเพ็ญเจตน์กล่าวว่าการเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิได้มาจากเพื่อน ๆ เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ยังมาจากการกระทำกิจกรรมร่วมกันและการเข้าใจซึ่งกันและกัน

3.4 สถาบันศาสนา

สถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กในท้องถิ่นเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนจริยธรรมให้แก่เด็ก

3.5 สภาพแวดล้อมทางสังคม

ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นรากฐานของจริยธรรมรูปแบบของจริยธรรมจึงมีมากมายและแตกต่างกันไป คนที่อยู่ต่างภูมิภาคกันมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่างกัน จึงมีจริยธรรมต่างกันด้วย

3.6 สื่อมวลชน

สื่อมวลชนประกอบด้วย วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งก็มีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงจริยธรรมของมนุษย์ เช่นกัน หน้าที่หลักของสื่อมวลชนคือ สังเกตการณ์และรายงานสภาพแวดล้อม ประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้สัมพันธ์กันเพื่อปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมไปยังอนุชนรุ่นต่อไป และ ให้ความบันเทิง

4. องค์การสังคมสงเคราะห์และสมาคมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

องค์การสังคมสงเคราะห์และสมาคมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งหลายมีบทบาทสำคัญในทางตรง คือ การส่งเสริมศีลธรรม และกล่อมเกลাজิตใจเยาวชน การอบรมครูและการเผยแพร่ศีลธรรมในสังคม เช่น สมาคมสร้างสรรค์ไทย มูลนิธิดวงประทีป และในทางอ้อม คือ การจัด

กิจกรรมที่สนับสนุนคุณลักษณะความเป็นผู้นำ ความเป็นพลเมืองดี และการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น

5. หน่วยงานของรัฐและเอกชน

ในสภาพของสังคมปัจจุบัน การปิดกั้นหรือความรับผิดชอบ การปลูกฝังจริยธรรมให้กับผู้ใดผู้หนึ่งคงเป็นไปได้ยาก หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลนอกจากจะต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนแล้วก็ต้องมีส่วนช่วยในการส่งเสริม และปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วย

ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุก ๆ ฝ่าย ควรมีการวางแผนและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การปลูกฝังจริยธรรมนั้นควรให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของจริยธรรมด้วยตนเอง การสอนควรเน้นการปฏิบัติอย่างจริงจัง และสม่ำเสมอ ควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการและการพัฒนาการของเด็ก เพราะถ้าสังคมขาดแบบอย่างที่ดีแล้วจะทำให้เด็กเกิดความสับสน และเกิดความขัดแย้งกัน ในสังคมส่งผลให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข ดังนั้นสถาบันครอบครัว พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือร่วมใจ และเห็นความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้มีคุณธรรมจริยธรรมในตัวเองและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

หลักการและจุดมุ่งหมายของการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียน

การปลูกฝังจริยธรรมเป็นเรื่องที่ได้รับการหยิบยกมาพิจารณาและให้ความสำคัญมากในการที่จะพัฒนาคนให้สมบูรณ์ และเพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และแผนพัฒนาคนและสังคม ในช่วงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 – 2544) ที่ต้องการมุ่งให้คนได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนทั้ง 3 ด้าน คือ

1. พัฒนาให้เป็นคนเก่ง ที่มีปัญญา ใฝ่รู้ รู้จักคิด มีเหตุผล ขยันขันแข็ง รู้จักพึ่งตนเอง มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม สังคม และประเทศชาติ
2. พัฒนาให้คนเป็นคนดีมีเมตตา กรุณา กตัญญู กตเวที สามัคคี ซื่อสัตย์สุจริต ละเว้นอบายมุข มีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณ และมีความเป็นประชาธิปไตย
3. พัฒนาให้คนที่มีความสุขมีสมาธิ สงบ เยือกเย็น แจ่มใส ร่าเริง พอใจในสิ่งที่ได้และยินดีในสิ่งที่ทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538, หน้า 12)

การจัดจริยศึกษา ควรยึดหลักการ 4 ประการ (กรมวิชาการ, 2525, หน้า 20) คือ

1. พัฒนาจริยศึกษาทั้งระบบ คือ ทั้งในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา
2. การดำเนินการจะต้องยึดหลักการป้องกันดีกว่าแก้ไข
3. จะต้องมีการห้ามควบคู่ไปกับการส่งเสริม
4. เมื่อมีการอบรมสั่งสอนอย่างใด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องปฏิบัติและดำรงชีวิต

อย่างนั้นโดยทั่วกันอย่างจริงจังและสืบเนื่องกันไป

แสง จันทรงาม (2524, หน้า 82) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียนว่าจะต้องคำนึงถึงตัวจริยธรรม จุดมุ่งหมายที่แท้จริงในการสอนจริยธรรม คุณสมบัติของครูผู้สอนจริยธรรม วิธีการสอนจริยธรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การประเมินผลทางจริยธรรม ตลอดจนสิ่งที่มีอิทธิพลเหนืออุปนิสัยทางจริยธรรมของเด็ก โดยเฉพาะด้านครูผู้สอนนั้น ถือว่า เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้การสอนจริยธรรมได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีความรักในวิชาจริยธรรม มีความหวังดีและรู้พัฒนาการของผู้เรียน มีมาตรฐานความประพฤติส่วนตัวดีพอสมควร และมีความสามารถเฉพาะตัวเป็นอย่างดี ด้วยนอกจากนี้ครูผู้สอนจริยธรรมที่มุ่งผลดีจริงๆ ไม่ใช่มุ่งเพียงให้เด็กได้คะแนนหรือสอบได้ในวิชาศีลธรรม แต่จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อความประพฤติของนักเรียนตลอดเวลา

วิธีการสอนจริยธรรมในโรงเรียน

การเรียนการสอนในโรงเรียน แม้ทางด้านวิชาการก็มีการสอนให้เด็กอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการสอนหรือปลูกฝังความสามารถในการกระทำการอ่าน และการเขียนเมื่อจบการศึกษาระดับประถมศึกษา เด็กส่วนใหญ่จะสามารถอ่านและสามารถเขียนตามจุดมุ่งหมาย แต่เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วไม่มีผู้กระตุ้นให้ใช้ความสามารถนี้ ในเวลาไม่นานนักความสามารถนี้เมื่อไม่ใช้ก็จะเสื่อมไป ทั้งนี้เป็นเพราะในโรงเรียนและนอกโรงเรียนไม่มีการปลูกฝังความยากที่จะอ่าน อยากที่จะเขียน แต่ที่อ่านและเขียนในโรงเรียนได้เพราะโดนครูบังคับให้ทำ เมื่อออกจากโรงเรียนไม่มีใครบังคับ และมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องอ่านเขียนจึงไม่กระทำการพฤติกรรมนี้ การเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จึงส่งประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ต่อชีวิตของประชาชนไทย ปัญหาทางด้านจริยธรรมศึกษาก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในโรงเรียนได้มีการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ประพฤติดี และสามารถละเว้นการชั่ว แต่การสอนให้นักเรียนต้องการที่จะทำความดีและต้องการที่จะละเว้นการชั่วนี้ยังน้อย การสร้างเสริมความต้องการที่จะกระทำการพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และต้องการละเว้นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ฉะนั้นการพัฒนาความต้องการที่จะทำดีและการละเว้นความชั่วของนักเรียน จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและสถาบันสำคัญต่าง ๆ ในสังคม แต่จุดเริ่มต้นคือ ทางบ้านและโรงเรียน ฉะนั้นการพัฒนาความต้องการที่จะทำความดีไปกับการพัฒนาความประพฤติที่ดีของนักเรียน จะเห็นได้ว่าในการปลูกฝังและส่งเสริมลักษณะทางจิตใจเพื่อให้เกิดจริยธรรมและวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ดีงามแก่นักเรียนนั้นเป็นการพัฒนาความต้องการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรเป็นส่วนใหญ่ การพัฒนาจิตใจทางจริยธรรมจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของครูจริยธรรมเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของโรงเรียนส่วนรวม และอาจกล่าวได้ว่าขณะนี้ทางโรงเรียนทำหน้าที่เพียงครึ่งเดียวของปริมาณที่ควรทำใน

การพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2526, หน้า 39) การฝึกรอบมจิตใจเด็กในโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทางจริยศึกษาไม่มีรูปแบบของตนเองแต่ไปพึ่งรูปแบบการสอนของผู้อื่นในเรื่องอื่น ๆ เช่น ใช้วิธีการที่พ่อแม่เคยสั่งสอนลูก หรือใช้วิธีการทางศาสนาเหมาะกับผู้ใหญ่ที่จิตเจริญมากกว่าเด็ก หรือนำเอารูปแบบอื่น ๆ เข้ามาสอน เช่น สอนให้ท่องจำความหมายของศัพท์ต่าง ๆ ในวิชาที่สอนกันคือ ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ แต่ไม่สามารถสอนให้เด็กชอบและพอใจในคุณธรรมได้ เพราะเป็นวิธีการที่ไม่ค่อยได้ใช้ในวิชาการอื่น ๆ แต่จำเป็นในการสอนจริยธรรม

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530, หน้า 32) ได้เสนอแนวทางการจัดสภาพการณ์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมในตัวเด็กนักเรียนไว้ 5 สภาพการณ์ คือ

1. การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบและสวยงาม ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจที่สงบและเกิดความคุ้นเคยกับระเบียบวินัย และความสะอาดสวยงามต่าง ๆ จนรับไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และนำไปจัดสภาพแวดล้อมของตนเองและครอบครัวด้วย
2. ครูควรแสดงแบบอย่างที่ดีเป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดศรัทธา และเห็นสิ่งที่ดีอยู่ตลอดเวลาและนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ
3. ในการสอนควรสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือก และการตัดสินใจได้ตระหนักถึงความดี ความชั่ว และจริยธรรมที่พึงประสงค์ด้วยตนเอง
4. การสอนโดยใช้เทคนิคกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อให้นักเรียนตระหนักว่าในชีวิตจริงนั้นคนเราแต่ละคนจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเรียนรู้วิถีทางของการอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือกัน
5. ครูควรเป็นผู้ให้กำลังใจแก่นักเรียนที่ประพฤติดี ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีกำลังใจที่จะทำดีต่อไป และเกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง

กรมวิชาการ (2523, หน้า 25) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาจริยธรรมว่าจะต้องให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงและสม่ำเสมอ ไม่ใช่สอนเฉพาะในชั่วโมงจริยศึกษา โรงเรียนพึงให้ครูอาจารย์ทุกวิชาเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกันมิใช่เฉพาะครูสอนวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น การดำเนินชีวิตจริยศึกษา ควรจัดตั้งด้านส่งเสริมสร้าง ส่งเสริม และควบคุม

อำไพ สุจริตกุล (2530, หน้า 12) ได้กล่าวถึงการสอนจริยธรรมให้ได้ผลตามหลักพุทธวิธีสอน สรุปโดยย่อได้ดังนี้

1. ชี้ให้เห็นข้อดี สอนด้วยตัวอย่างจริงใจประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริงหรืออาจฉายภาพยนตร์ ภาพสไลด์ให้ดู หรือเล่าเรื่อง เล่านิทานประกอบภาพหุ่นต่าง ๆ หนังสือสูง หนังสือกระดาษ เพื่อช่วยในการสอนให้เกิดมโนภาพ

7. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนที่ให้นักเรียนแสดงออกตามบทบาทของตัวละครในเรื่อง จะช่วยให้นักเรียนนั้นทราบว่าบุคคลนั้นคิด และรู้สึกอย่างไรในสถานการณ์นั้น ซึ่งเมื่อนำมาอภิปรายแล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึกและการกระทำของคน

8. การใช้เพลงประกอบการสอน เป็นการสอนที่ทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานกับบทเรียน ผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ตลอดจนได้รับความรู้ โดยเฉพาะเนื้อหาของเพลงที่เข้าใจได้รวดเร็ว และจำเนื้อหาได้แม่นยำ

9. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยการใช้เรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาซึ่งประกอบการสอนโดยมีประเด็นปัญหา ทำให้ผู้เรียนคิดค้นอภิปราย ถกเถียงเพื่อสร้างเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ การให้เหตุผลและแนวทางในการแก้ปัญหา

10. เทคนิคการประชุมกลุ่ม เป็นการสอนที่ให้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเต็มที่ ผลสรุปการประชุมย่อยจึงเป็นความคิดของการประชุม เทคนิคการประชุมที่นำมาใช้ เช่น เทคนิครอบวง เทคนิคระดมสมอง

11. กิจกรรมเรียงความด้วยปากเปล่า เป็นวิธีแต่งเล่าเรียงความโดยใช้วิธีพูดแทนวิธีเรียงความให้นักเรียนคนแรกพูดนำขึ้นก่อนหนึ่งประโยค นักเรียนคนที่สองก็ต่อและคนต่อไปจะเรียงความโดยพูดย่อ ๆ กันจนจบ

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าการสอนจริยศึกษาหรือจริยธรรมนั้น ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติให้เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจัดการเรียนการสอนของครูเป็นสำคัญ นอกจากนี้องค์ประกอบอื่นๆ ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ผลดีตามจุดหมายด้วยดังที่กล่าวถึง

คุณธรรมจริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 448) หมายถึง คุณงามความดี และ สุนิธิ ปัญญาภาพ (2528, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม คือ หลักของความดี ความควรกระทำและความถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางธรรมจริยาทางศาสนา และทางวัฒนธรรมบุคคลนั้นคุณธรรมไว้เป็นหลักประจำใจ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน ทั้งนี้โดยมีความเชื่อว่าการประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญให้กับตนเองและผู้อื่น เพื่อให้สังคมเป็นระเบียบและเป็นสุข สำหรับสงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526, หน้า 10) อธิบายว่าคุณธรรมเป็นคุณความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความ

2. ชวนให้ปฏิบัติ ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจ่างแจ้งแก่ตาตนเองอยู่แล้ว

3. เราใจให้กล้าหาญในการทำความดี จนเกิดศรัทธาอย่างลึกซึ้ง

4. ปลุกใจให้ร่าเริง โน้มน้าวให้เต็มใจและตั้งใจทำด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้วจะได้ผล เช่น สอนด้วยกิจกรรม ให้ลงทำกิจกรรม ให้ลงทำกิจกรรมเอง ร้องเพลงประกอบ ปลุกใจให้สนุกสนานวัดผลจากพฤติกรรมของเด็กจริง ๆ เด็กจะเต็มใจปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

อำไพ สุจริตกุล (2530, หน้า 27) ได้เสนอกลวิธีการสอนจริยศึกษา และการสอน สอดแทรกจริยธรรมด้วยเทคนิคต่าง ๆ 11 ประการ คือ

1. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นจำลองสถานการณ์หรือสภาพการณ์ขึ้นให้เหมือนหรือใกล้เคียงความเป็นจริงหรือเป็นตัวแทนของความจริง แล้วให้นักเรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์นั้น ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์จริง

2. กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการสอนที่มีบรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้และเนื้อหาควบคู่กันไป การจัดกระบวนการเรียนการสอนมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และการปฏิสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านจริยธรรมให้น่าสนใจ

3. การโต้แย้งถกเถียงเป็นการเปลี่ยนความคิดเห็นของบุคคลสองฝ่าย ซึ่งมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน อาศัยการหาเหตุผลและหลักการต่าง ๆ มาสนับสนุนหลักการหรือความคิดเห็นของตน โดยวาทศิลป์หรือศิลปะการพูดโน้มน้าวใจเป็นสำคัญ

4. การเล่านิทาน เป็นวิธีการที่ผู้ใหญ่จะแทรกความคิดและค่านิยมอัดดั่งใจเข้าไปสู่จิตใจเด็ก การฟังเรื่องจากนิทานจะเป็นการสอนให้เห็นถึงคุณและโทษของการกระทำ โดยส่งผ่านตัวละครของเรื่องออกมาสู่เด็ก จะช่วยให้เด็กรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ และเข้าใจประเด็นที่เขาควรจะรับและปฏิบัติตามได้อย่างดีที่สุด

5. เกมและการเล่นเสริมคุณธรรม เป็นทั้งกิจกรรมและวิธีการที่เสริมประสบการณ์ให้ผู้เล่นได้เรียนรู้ รับรู้ เกิดความคิดความเข้าใจ ได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่อนคลายความตึงเครียด ได้ปรับตัวเข้ากับหมู่คณะ แล้วส่งเสริมให้ผู้เล่นมีความเจริญทางจิตใจคุณธรรม จริยธรรม

6. การสร้างและการใช้หุ่น เป็นสื่อการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียน ได้แสดงออกตามความสามารถฝึกประดิษฐ์หุ่นขึ้นเอง การทำงานร่วมกัน ฝึกฝนหน้าที่และความรับผิดชอบของเด็ก ๆ จะได้เรียนรู้จากการกระทำในการแสดงหุ่นของตน

สำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือเป็นพฤติกรรมที่ดีซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็ก และรักเพื่อนมนุษย์ และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น ในส่วนของ กูด (Good, 1973, p. 641) กล่าวว่า คุณธรรม (Virtue) คือ ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน และ เบิร์นฮาร์ท (Barnhart, 1967, p. 2337) ได้เห็นว่าคุณธรรม หมายถึง ระบบของความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ลักษณะเดียวกัน โลว์ (Lowe, 1976, pp. 17–18) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ยึดถือเป็นข้ออ้างอิง (Frame of Reference) นอกจากนี้ ปรีชา ช้างขวัญยืน (2514, หน้า 123) ได้อ้างถึงคำกล่าวของเพลโต (Plato, 1992) ที่ว่า คุณธรรมที่แท้จริง หมายถึง การกระทำอันถูกต้องซึ่งเกิดจากความเข้าใจคุณค่าอันแท้จริง ด้วยปัญญาสอดคล้องกับที่ พชร กัลลาเสื่อ (2537, หน้า 40) ได้ชี้ชัดว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติทางกาย วาจา ใจ ใด ๆ ก็ตามที่ไม่เป็นคุณไม่เป็นโทษ เป็นฝ่ายดี มิใช่ฝ่ายชั่ว

ความหมายของจริยธรรมตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 214) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (2522, หน้า 239) อธิบายว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติคุณธรรม คนที่ประพฤติไม่ล่วงศีลที่บัญญัติไว้ก็เป็นผู้มีศีลธรรม คนที่ประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ รู้จักที่ควร และไม่ควรก็เป็นผู้มีจริยธรรม ศีลธรรม เป็นเสมือนกรอบแห่งความดี ความถูกต้อง ผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เช่น ไม่ฆ่า เบียดเบียนสัตว์ รวมถึงมนุษย์ ไม่ขโมย ไม่โกง ข่มเหงน้ำใจผู้อื่น ไม่พูดโป้ปดหลอกลวง และ ไม่เสพของมีนเมาให้ขาดสติ ฯลฯ เหล่านี้ ย่อมทำให้ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นคนดี มีความถูกต้อง หรือผู้มีจริยธรรมนั่นเอง และ แสง จันทร์งาม (2522, หน้า 15) อธิบายความหมายของจริยธรรม โดยแยกตามรูปศัพท์ดังนี้ จริยะ คือ ความประพฤติและธรรม หมายถึง คุณภาพของจิตใจของแต่ละคน ซึ่งตรงกับคำว่า คุณธรรม (Virtues) ฉะนั้น จริยธรรมจึงหมายถึง คุณภาพจิตที่อิทธิพลต่อความประพฤติของตนสอดคล้องกับที่ จำรัส ดวงธิดา (2522, หน้า 36) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมตามรากศัพท์ว่า หมายถึง ธรรม คือสิ่งบังคับทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ให้นมนุษย์ประพฤติอย่างมีกติกา และเป็นเครื่องมือขัดเกลากลุ่มสันดานของมนุษย์ ธรรมนี้มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. เนติธรรม ได้แก่ กฎหมาย
2. ดันติธรรม ได้แก่ ประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นแบบแผน
3. ศีลธรรม ได้แก่ ศีลธรรมทางศาสนา
4. คุณธรรม ได้แก่ คุณงามความดีที่สะสมอยู่ในใจของมนุษย์

ส. ศิวรักษ์ (2523, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมในแง่ของหลักการว่าแบ่งเป็น

2 ลักษณะ ได้แก่

1. จริยธรรมหลัก เป็นหลักสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตอันประเสริฐมีความเป็นสากลไม่จำกัดสากล เป็นความจริงเสมอตลอดไป เป็นกฎธรรมชาติเป็นหลักในกฎของสังคมนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งตรงกับหลักปรมัตถ์ธรรมในพุทธศาสนา

2. จริยธรรมรอง เป็นหลักก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ในหมู่คนในสังคมเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติ ตามความนิยมของสังคมหนึ่งในสมัยหนึ่ง ๆ จริยธรรมรองนี้อาจผันแปรหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ซึ่งตรงกับหลักศีลธรรมในศาสนาต่าง ๆ

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงศ์ วรรณปก (2525, หน้า 2) ได้กำหนดความหมายของจริยธรรมไว้ คือ คำว่าจริยธรรมแยกออกได้เป็นจริยะ กับธรรม คำว่า จริยะ หมายถึงความประพฤติ ส่วนคำว่าธรรม หรือธรรมะนั้น มีความหมายมากมาย แต่โดยทั่ว ๆ ไปมักจะใช้สื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง จากสี่ความหมายดังต่อไปนี้

1. ธรรม หมายถึง สภาวะที่เป็นไปอย่างนั้นเอง เช่น ธรรมชาติ ธรรมดา กฎธรรมชาติ
2. ธรรม หมายถึง ความถูกต้องดีงาม เช่น ความชอบธรรม ความยุติธรรม ธรรมในที่นี้มี ความหมายตรงกันข้ามกับ อธรรม
3. ธรรม หมายถึง สิ่งหรือปรากฏการณ์ เช่น แบ่งเป็น สังฆะธรรม หมายถึง สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นจากสิ่งอื่น ๆ หลายสิ่ง กับ อสังฆะธรรม หมายถึง สิ่งที่ไม่ปรากฏการปรุงแต่ง เป็นต้น
4. ธรรม หมายถึง หลักคำสอน โดยทั่ว ๆ ไป หมายถึง หลักคำสอนของศาสนา เช่น พุทธธรรม คือ หลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ธรรม หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ ซึ่งธรรมในความหมายนี้ก็หมายถึงหลักคำสอนอื่น ๆ ด้วย

คำว่า ธรรมในที่นี้จะใช้สื่อความหมายแบบเดียวกับความหมายสุดท้าย ดังนั้นจริยธรรมจึงหมายความว่า หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติ เป็นหลักสำคัญให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน สำหรับ เอกรินทร์ สิมหาศาล (2538, หน้า 11) กล่าวว่า จริยธรรมในแนววัฒนธรรมโดยสรุป คือ จริยธรรมเป็นสาขาหนึ่งของวัฒนธรรมที่หมายถึง หลักประพฤติ และการปฏิบัติที่ยอมรับในแต่ละสังคมว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ยุติธรรมและเป็นสัจจะ เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตที่มีคุณค่า อันพึงประสงค์ของตน และของสังคมนั้น ๆ เนื่องจากศาสนาเป็นที่พึ่งด้านจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงนำเอาคำสอนของศาสนาเป็นหลักถือปฏิบัติ เพื่อกำกับเป็นบรรทัดฐานในการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในสังคม โดยปรารถนาให้สังคมสงบและเป็นสุข วัฒนธรรมลักษณะดังกล่าวนี้ ได้แก่ การแต่งกาย การเคารพผู้ใหญ่ การปฏิบัติตนในสังคม ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนเป็นจริยธรรมในรูปของวัฒนธรรมที่สังคมยึดถือเป็นคุณสมบัติที่แท้ของคนดี ดังที่สังคมไทยมีคำกล่าวว่า “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” ขณะที่ คีตกฤษดิ์ ปราโมช (2525, หน้า 10) ชี้ให้เห็นว่า จริยธรรมของสังคมไทยขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธกำหนดหลักในการปฏิบัติ

ในชีวิตประจำวันไว้อย่างไรนั้นหมายความว่า ได้กำหนดหลักจริยธรรมไว้ปฏิบัติอย่างนั้น ต่อมา
 ศาโรช บัวศรี (2529, หน้า 29) อธิบายว่า จริยธรรม คือ ค่านิยมในระดับต่าง ๆ ซึ่งสังคมและบุคคล
 จำเป็นต้องยึดมั่น และจริยธรรมนี้ย่อมจะนำสันติสุขมาให้แก่บุคคล และสังคมได้ตามควรแก่กรณี
 เพราะว่าจริยธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสังคมหรือ
 สิ่งแวดล้อมทั้งปวง ในส่วนของพระราชวรณีย์ (2530, หน้า 32) กล่าวว่าจริยธรรมก็คือ การนำเอา
 ศาสนา หรือสภาวะแห่งสัจธรรมมาใช้ประโยชน์ในการดำรงอยู่ หรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์
 นอกจากนี้ พัทธนี กล้าเสือ (2537, หน้า 40) สรุปเกี่ยวกับจริยธรรมดังนี้ จริยธรรมแปลว่าธรรมที่
 ควรประพฤติ ได้แก่ พฤติกรรมหรือการกระทำกาย วาจา ใจ อันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ
 ตรงข้ามกับที่ควรดเว้น ส่วนจริยธรรมในทัศนะของนักจิตวิทยาตะวันตก ดิวอี้ (Dewey, 1996, p.
 43) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ เขาบัญญัติทางสังคมของบุคคล ได้แก่ ความสามารถในการ
 การรับรู้ สังเกตและเข้าใจสถานการณ์ สังคม เข้าใจในอำนาจของสังคม และความสามารถใน
 การปรับตัวและควบคุมตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคม จิน เพียเจท์ (Piaget, 1965,
 p. 25) ได้อธิบายว่า ผู้ที่จะบรรลุนิติภาวะ ทางจริยธรรมจะต้องมีความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับที่มา
 ของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีหลักการของตนเอง ซึ่งเกิดจากความเข้าใจในหลักแห่งความยุติธรรม หลัก
 ของการเปลี่ยน ตอบแทนกันทางคุณงามความดี และการเคารพปฏิบัติต่อกันในฐานะมนุษย์ที่
 เท่าเทียมกัน สำหรับโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975, p. 673) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า คือ
 ความรู้ที่ฝึกฝนชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะ
 พัฒนาขึ้นจนเป็นจริยธรรมของตนเอง โดยอาศัยเกณฑ์จากสังคมเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้น
 ถูกหรือผิด และสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ดวงเดือน พันธุมนาวิน
 (2524, หน้า 2) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมมนุษย์หลายลักษณะที่เกี่ยวกับ
 จริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทหนึ่ง คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้สมาชิกในสังคมมี
 พฤติกรรมที่สังคมชมชอบสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าเป็นการกระทำที่
 เหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสังคมนั้น เพราะเป็น
 การกระทำที่สังคมลงโทษ พยายามกำจัดไม่ให้เกิดขึ้นสอดคล้องกับที่ ประภาศรี สีหอำไพ (2523,
 หน้า 24) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้
 อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญอกงามใน
 การดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบ แบบแผน ตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงามอยู่ใน
 สภาพแวดล้อมที่โน้มน้าให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ใน
 เรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตน เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย
 และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะ

ใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์ ขณะที่ กนกวรรณ สุวรรณปฏิกรณ์ (2534, หน้า 13) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า เป็นเรื่องของความประพฤติของบุคคลที่เกิดขึ้นขณะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นความรู้สึชอบชั่วดี รู้ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรทำในกรณีใด สถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขอีกทั้ง รวีทอง ล้อทอง (2534, หน้า 14) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม เป็นหลักการของความประพฤติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำการพิจารณา และการตัดสินใจด้วยความคิด และสติปัญญาตามค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ ธิดิมา จำปรัตน์ (2533, หน้า 16) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ ความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบของสังคม วิถีดำเนินชีวิต เพื่อความสงบสุขและเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ คือ ผู้มีปัญญา มีเหตุผล ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถพิจารณาไตร่ตรองว่าสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ เพราะเหตุใด รวมตลอดไปถึงวิธีการที่จะพัฒนาจริยธรรมด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติ หรือการแสดงออกในรูปของการยึดหลักศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยม ที่ชอบที่ดียาม ทั้งกาย วาจา และใจ มีความรู้สึกสึชอบชั่วดี อันจะส่งผลให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นบุคคลที่มีคุณค่า และเป็นที่ต้องการของสังคม

ความหมายของอิสลาม

อัลมัมบาวิได้ให้ความหมายของ อิสลาม ในความหมายเชิงภาษาเป็นคำภาษาอาหรับ อิสลาม แปลว่า เชื่อฟัง ยอมรับ ยอมจำนน (มุฮัมหมัด อิดริส อับดุล ฟาฟ อัลมัมบาวิ, 2531 หน้า 299) คำว่า อิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับว่า “สะละมะ” ซึ่งหมายถึงความสงบสุข หรือ การยอมจำนน ในด้านนิติศาสตร์ หมายถึง การยอมจำนนตนเองต่อพระผู้เป็นเจ้าเพื่อจะได้บรรลุถึงความสงบสุข แต่การยอมจำนนนั้นมิใช่การยอมแพ้อย่างนิน่เฉยแต่ประการใดไม่ หากแต่เป็นการยอมจำนนอย่างมีความเคลื่อนไหวและต่อสู้ดิ้นรน เพราะความดิ้นรนเพื่อทำตามความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นจึงจะบรรลุถึงความสงบสุขได้ (อิมรอน มะลูลิม, 2539, หน้า 10) อับดุลละตี ฮามูอะฮ์ (อับดุลละตี ฮามูอะฮ์, ม.ป.ป., หน้า 20) ได้ให้ความหมายอิสลามว่า คำว่าอิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ ซิน ลาม มิม ซึ่งมีความหมายว่า สันติ ความบริสุทธิ์ การยอมจำนนและการเชื่อฟังและการปฏิบัติตามสำหรับความหมายทางศาสนา คำว่า อิสลามหมายถึง การยอมจำนนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า และเชื่อฟังกฎหมายของพระองค์ ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของรากศัพท์เดิมและความหมายของศาสนานั้นมีความสนิทแนบแน่นและสามารถมองเห็นได้ชัดเจน นั่นคือ การยอมจำนนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่จะทำให้เราได้รับความสันติที่แท้จริง และได้รับความบริสุทธิ์ที่ยั่งยืน

ศาสนาอิสลามไม่เจาะจงพวกใดพวกหนึ่งแต่เป็นศาสนาสำหรับมนุษยชาติทั้งหมด มนุษย์ชาติทั้งหมดที่ปฏิบัติตามอิสลามทั้งหมดจะเป็นมุสลิม (Moududi, 1985, pp. 7-12)

อิสลาม คือ ศาสนาที่เป็นคำสอนของอัลลอฮ์ ซึ่งได้ประทาน (วฮีย์) แก่ มุฮัมมัด โดยผ่านศาสนทูตยิบรียล เพื่อนำมาเผยแผ่สั่งสอนและชี้นำแก่บรรดามนุษย์ชาติให้พึงปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ดังอัลกุรอานบท ฮุด โองการที่ 17 ความว่าแล้วมีหรือ (ผู้ที่ไร้ศรัทธาจะเสมอเหมือนกับ) ผู้ที่ยืนอยู่บนหลักฐานอันแจ่มชัด (คืออัลกุรอาน) จากองค์อภิบาลของเขาและมี (ยิบรียล) สักกียานจากพระองค์ทำการแถลงสิ่งนั้น (แก่นบีมุฮัมมัด) (มรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 423)

พื้นฐานของจริยธรรมอิสลาม

รากฐานของอิสลามได้จากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (Al-Guran) ซึ่งเป็นพระมหาคัมภีร์อันประเสริฐ ได้รับการเปิดเผยให้แก่ศาสดามุฮัมมัด คำสอนในอัลกุรอาน นั้นท่านศาสดาเป็นผู้อธิบายด้วยตัวท่านเองโดยอาศัยคำพูด การกระทำ และการเห็นด้วยของท่าน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้รวบรวมเรียกว่า อัลหะดีษ (Al-Hadith) ดังนั้นอัลกุรอานและอัลหะดีษ จึงเป็นข้อกำหนดและคำอธิบายถึงลักษณะของมุสลิม (อิมรอน มะลูลีม, 2539, หน้า 10)

พื้นฐานของจริยธรรมอิสลามดูจากคำสอนอันเป็นเสาหลักแห่งศาสนานั้นก็จะไม่บูชาสິงอื่นใด นอกจากพระองค์อัลลอฮ์เท่านั้น ดังได้กล่าวในอัลกุรอาน บทฮุด โองการที่ 14 ความว่าพวกท่านจงทราบเถิดว่าอันที่จริงอัลกุรอาน ถูกประทานลงมาโดยความรอบรู้แห่งอัลลอฮ์เท่านั้น และแท้จริง ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ แล้วพวกท่านจะยอมสวามิภักดิ์ไหม (มรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 43)

จริยธรรมอิสลามเริ่มต้นจากการละทิ้งทั้งมวลที่นอกเหนือไปจากพระเจ้าไม่ว่าจะเป็นการบูชาตนเอง (อัตตานิยม Egoism) หรือการบูชาสิ่งสร้างของมนุษย์เอง (รูปปั้นต่าง ๆ การถือผีถือลาง) รวมไปถึงการละทิ้งทุกสิ่งที่ทำให้มนุษย์ชาติเลวลง (ความไม่เชื่อในพระเจ้า ความไม่ยุติธรรม เป็นต้น)

รากฐานสำคัญอีกประการหนึ่งของศาสนาอิสลามคือการไม่แบ่งแยกระหว่าง ชีวิตทางศาสนาและชีวิตทางสังคมมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การปฏิบัติศาสนกิจคือการปฏิบัติพันธกิจทางสังคมปรากฏขึ้นที่เกี่ยวกับจริยวัตรของท่านศาสดามุฮัมมัด (หะดีษ Hadith) ไว้ว่า บุคคลผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัวของตนเองก็กำลังปฏิบัติศาสนกิจในการบูชาพระเจ้าตามความเชื่อแบบอิสลามนั้น บุคคลที่เป็นมุสลิม เมื่อเขาปฏิบัติตาม กฎหมายแห่งพระเจ้า (Shari'ah) กฎหมายแห่งพระเจ้านี้ถือว่าคือเจตจำนงของพระเจ้า ซึ่งมนุษย์ควรปฏิบัติตามเจตจำนงในสถานการณ์เฉพาะในชีวิตด้วย กฎหมายแห่งพระเจ้านี้จะครอบคลุมชีวิตชาวมุสลิมในทุกแง่มุม โดยการปฏิบัติตามกฎหมาย มุสลิมถือว่าชีวิตเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งพระเจ้า และในทางกลับกันกิจวัตรประจำวันของชีวิตก็มีความหมาย

และนัยทางศาสนารวมอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหาเลี้ยงชีพ การเลี้ยงดูลูก การเป็นแม่บ้าน หรือหัวหน้าครอบครัวที่ดี การรับผิดชอบในหน้าที่การงาน กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ หากปฏิบัติอย่างถูกต้องก็ล้วนแต่เป็นการภวนาสรรเสริญพระเจ้า ได้ทั้งสิ้น ด้วยหลักการที่ไม่แยกศาสนาออกจากชีวิตสังคมนี้เองนำไปสู่การไม่แยกอำนาจศาสนาจักรกับอาณาจักรอันอาจถือได้ว่า เป็นความแตกต่างในชั้นพื้นฐานอันสำคัญระหว่างแนวคิดแบบอิสลามกับแนวคิดทางอุดมการณ์การเมืองในโลกตะวันตกโดยทั่วไปในปัจจุบัน (สุวรรณ วงศ์ไวยวรรณ, 2539, หน้า 159-160)

อิสลามตั้งอยู่บนรากฐาน 5 ประการคือ

1. การปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์ องค์เดียวเท่านั้น และมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์

2. การดำรงการละหมาด

3. การบริจาคทาน (ซะกาต)

4. การประกอบพิธีฮัจญ์

5. การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน

เป็นหะดีษรายงานโดยอิหม่ามอะหมัด บุคอรีมุสลิม อัตตัมิมียะฮ์ อันนาซาอี จากอิบนีอุมร์ (อับดุลอาซิซ พัททกมล, ม.ป.ป., หน้า 1)

ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามต้องศรัทธาต่อสิ่งต่อไปนี้ ดังหะดีษรายงานโดยมุสลิมจากอุมร์ ความว่า ศรัทธาคือ ท่านต้องศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ต่อมวลมลาอิกะฮ์ (ศาสนทูต) แห่งพระองค์ ต่อคัมภีร์ของพระองค์ ต่อรอซูล (ศาสดา) แห่งพระองค์ ต่อวันสุดท้ายและต้องศรัทธาต่อคุณลักษณะของพระองค์ ทั้งที่ดีและที่ร้าย (อับดุลอาซิซ พัททกมล, ม.ป.ป., หน้า 2)

ความหมายของจริยธรรมอิสลาม

อิสลาม หรือ จริยธรรมอิสลาม เป็นวิชาที่ว่าด้วยการอบรมจิตใจของมนุษย์ตามคำสอนของศาสนาอิสลามเพื่อจะแสดงพฤติกรรมที่ดีงามออกมา

คำว่า จริยาหรือจรรยา หมายถึงพฤติกรรมทางจิตที่แสดงออกตามความปรารถนาหรือความต้องการของบุคคลไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ถ้าหากว่าบุคคลหนึ่งได้รับการอบรมให้รู้จักแต่ความประเสริฐ ความสัตย์จริง รักในการทำมาดี ปรารถนาประกอบแต่คุณธรรม มีความรักในความสวยงาม เมื่อเขาได้รับการอบรมภายใต้บรรยากาศ เช่นนี้ ก็จะทำให้เขาแสดงออกด้วยการทำความดี โดยไม่มีความลำบากใจ อันความดี คนดียอมทำได้ง่าย คนชั่วยอมทำได้ยาก อันความชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย คนดีทำได้ยาก

จริยธรรมอิสลาม หรือ จริยธรรมมุสลิม (Moral of Muslim) หมายถึงพฤติกรรมของคนมุสลิมที่ได้ประพฤติปฏิบัติ ที่ดี ที่ถูกต้อง ที่ควร ตามกฎระเบียบต่าง ๆ ที่อิสลามได้กำหนดขึ้นและ

การประพฤติปฏิบัติดังกล่าวรวมทั้งพฤติกรรมทางใจ วาจา และกาย ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติพึงได้รับความสุขทั้งทางกายและใจในการดำรงชีวิตทั้งบนโลกนี้และโลกหน้า จริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและใจของมนุษย์

อิหม่ามฆอซาลี ได้กล่าวถึง จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึกเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ใจ ความซื่อสัตย์ ในอิสลามจะกล่าวถึงลักษณะของจริยธรรมอิสลามที่มีต่ออัลลอฮ์ ต่อเพื่อนมนุษย์ และต่อสิ่งอื่นบนหน้าแผ่นดินนี้นอกจากนี้ อิหม่าม ฆอซาลี ได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็นสองลักษณะคือ พฤติกรรมที่ดีและไม่ดี (Bahreise, 1981, p. 30)

จริยธรรมอิสลาม คือ ความดีและคุณธรรม การทำดีจะต้องเน้นเพื่อมนุษยชาติ ไม่จำกัดเฉพาะหมู่คณะหรือศาสนาหนึ่งศาสนาใด มีความเป็นธรรมต่อทุกคน ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม จริยธรรมต้องไม่จำกัดในเรื่อง ศาสนา ผิวพรรณ หรือ เชื้อชาติ

จริยธรรมอิสลามมิได้มีบ่อเกิดมาจากประเพณีของชาติใดชาติหนึ่งเฉพาะ แต่เกิดจากคำสอนของศาสนาอิสลามโดยท่านนบีมุฮัมมัด เป็นผู้สอน เป็นผู้นำจริยธรรม แสดงแบบอย่างแนวการดำเนินชีวิตทุกแง่มุม เช่น ด้านการศึกษา การปกครอง และการค้า เป็นต้น จริยธรรมอิสลาม ทำหน้าที่ขจัดความชั่วร้ายของมนุษย์ อัลลอฮ์ได้ให้ท่านศาสดามุฮัมมัด มาสถาปนาระบบจริยธรรมตั้งวันนะของท่านศาสดาที่ว่า “แท้จริง ฉันได้ถูกส่งมาเพื่อทำให้จริยธรรมอันดีงามสมบูรณ์”

จริยธรรมอิสลาม เกิดจากศาสนาจึงผูกพันมุสลิมไว้กับอัลลอฮ์ ทุกอิริยาบถ หมายความว่าสิ่งที่ควรประพฤตินั้นมุสลิมประพฤติโดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ประพฤติดี เพราะเชื่อและปฏิบัติตามท่านศาสดามุฮัมมัด โดยหวังความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ไม่ใช่ประพฤติเพราะหวังให้สังคมยอมรับหรือหวังผลตอบแทนจากมนุษย์

ศาสนาอิสลามได้เรียกร้องให้บรรดามุสลิมมีจรรยาดี และส่งเสริมให้อบรมบ่มนิสัยด้วยสิ่งดี ทั้งนี้โดยถือว่า ความประเสริฐจะทำให้บุคคลเป็นคนโดยสมบูรณ์และการมีจรรยาดีของเขาจะทำให้การเป็นมุสลิมของเขามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีก อัลลอฮ์ได้ทรงสรรเสริญการมีจรรยาดีของท่านศาสดามุฮัมมัด ในอัลกุรอาน ซูเราะฮ์อัลกอถิม หน้า 4 ความว่า “แท้จริงเจ้า (มุฮัมมัด) เป็นผู้ที่มีจรรยาอันยิ่งใหญ่” พร้อมกันนี้อัลลอฮ์ได้ทรงใช้ให้ท่านมีจริยธรรม มีจรรยาดีไว้ ในอัลกุรอาน ซูเราะฮ์ฟุสสิลัต หน้า 34 ความว่า “เจ้าจงได้ตอบด้วยวิธีที่ดีกว่า ถ้าหากว่าผู้ที่ระหว่างสูเจ้ากับเขามีการเป็นศัตรูกันถึงปฏิบัติกับเขาเสมือนหนึ่งว่าเขาเป็นเพื่อนรัก” และจากโองการในซูเราะฮ์อาลิอิมรอน หน้า 13 ความว่า “และสูเจ้าทั้งหลาย จงรีบเร่งไปสู่การขอกฎโทษจากพระผู้อภิบาลของสูเจ้าทั้งหลาย และจงรีบไปสวรรค์ซึ่งความกว้างของมันคือฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน ซึ่งได้ถูกเตรียมไว้สำหรับผู้ที่ยำเกรงทั้งหลาย คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในเวลามั่งมีและยากจน ผู้ที่ข่มอารมณ์จากความโกรธ และผู้ที่ให้อภัยต่อมนุษย์ทั้งหลายและพระองค์อัลลอฮ์ทรงรักผู้ทำความดี”

หะซัน อับดุลการิม วันแอะละอะ (ม.ป.ป., หน้า 6) กล่าวว่า จริยธรรมที่ดีนั้นคือ ใบหน้ายิ้มแย้ม เสียสละ ระวังความโกรธ ส่วนท่าน อับดุลลอฮ์ บุตร อัลมุบาร็อก กล่าวว่า จริยธรรมที่ดีนั้นต้องประกอบไปด้วยสามประการ

1. หลีกเลียงสิ่งต้องห้าม
2. แสวงหาแต่ของที่อิสลามอนุมัติ (หะลาล)
3. ให้ความสุขแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การคุ้มครอง

บารมาวีย์ อุมารีย์ (Umari, 1978, p. 43) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ส่วนคือ พฤติกรรมที่ดี (Akhlaaqul Mahmudah) และพฤติกรรมที่ไม่ดี (Akhlaaqul Madzmumah) ดังนี้

1. พฤติกรรมที่ดี (Akhlaaqul Mahmudah)

ความซื่อสัตย์ ความสงบสุข การให้อภัย มนุษยสัมพันธ์ดี ขยันทำดี การทำดี ให้เกียรติแขก มีความละเอียด ห้ามปรามในสิ่งที่ชั่ว ความสุภาพ ตัดสินด้วยความยุติธรรม ความเป็นพี่น้องกัน การทำดี บริสุทธิ์ ความกตัญญู การช่วยเหลือ สันติภาพ ความสะอาด รักดีต่ออัลลอฮ์อัลลอฮ์อมตุน พอใจในสิ่งที่มียู่ มีความมั่นใจ ความเมตตาการุณา

2. พฤติกรรมที่ไม่ดี (Akhlaaqul Madzmumah)

เห็นแก่ตัว อบายมุข ตระหนี่ โกหก เสพของมีนเมา การทำลาย กดขี่ ไม่กล้า ทำบาปใหญ่ ชี้อิสร โกงเรื่องชั่งตวง นินทา เย่อหยิ่ง เล่ห์เหลี่ยม อยู่เพื่อโลกวัตถุ อิจฉา แค้น ชำตาด้วย ฟุ่มเฟือย อวดดี ไม่สำนึกบุญคุณ รักรวมเพศ ใสร้าย เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย ดูถูกผู้อื่น ลักขโมย มีกิเลสตัณหา

อิद्रุส อัลกาฟ (ม.ป.ป., หน้า 34-35) พฤติกรรมที่ควรมีกับมุสลิม (มุอมีน) ที่แท้จริง ที่กล่าวถึงทั้งหมด 42 พฤติกรรม แต่ผู้วิจัยจะนำมากล่าว 10 พฤติกรรมดังนี้ คือ มีความละเอียด ซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร อดทน เมตตาการุณา สงบ สนใจทำงานส่วนรวม สร้างสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ไม่สนใจฟังความลับของผู้อื่น ห่างไกลสิ่งที่ชั่ว

มุณีเราะฮ์ บินตุ อับดุลมอพร (2532, หน้า 47-48) กล่าวว่า อิสลามส่งเสริมสิ่งที่ดีและห้ามปรามสิ่งชั่ว ดังนี้

อิสลามส่งเสริม คือ การกระทำความดี การมีสัจจะ การให้อภัย จรรยาบรรณ เมตตาการุณา ความรัก ความเป็นพี่น้องกัน การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ การดำเนินชีวิต สบายกลาง การศึกษา ความอดทน

อิสลามห้ามปราม คือ การหน้าไหว้หลังหลอก ลอบกัด การพุดบด ให้อภัย พุดจาไว้สาระ การเย่อหยิ่ง จองหอง หลงตน การผูกพยาบาท การอิจฉาริษยา การคดโกง การขโมย การกดขี่ข่มเหง ทำร้ายผู้อื่น การขูข่ม หรือก่อให้เกิดความเกลียดชัง การเป็นพยานเท็จ การหมิ่นประมาท

อัศุลการิม อันเอาละอะ (ม.ป.ป., หน้า 6-8) ได้สรุปลักษณะที่เป็นจริยธรรมโดยชาวสะลัฟ ดังนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีความอาย ต้องเป็นผู้ที่ระงับการล้างแค้น ปองร้าย ต้องเป็นผู้ที่กระทำแต่ความดี ต้องเป็นผู้ที่มีวาจาสำจะ ต้องเป็นผู้ที่พูดน้อย ต้องเป็นผู้ที่ทำมาก ต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ต้องไม่เป็นผู้ที่พลาดพลั้งเป็นนิจ ต้องไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นคนที่มีบุคลิกน่าเกรงใจ เป็นผู้ที่มีความอดทน เป็นผู้ที่ยึดข้อบอญ เป็นผู้ที่มีความยินดี มีความเอ็นดู เป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ ไม่เป็นคนปากจัด ไม่เป็นผู้ที่ชอบนินทา ไม่เหยยให้คนวิวาทกัน ไม่เหยยให้เกิดการเข้าใจผิด ไม่เป็นผู้โอ้อวดริษยา ไม่เป็นผู้ที่มำแรง ไม่เป็นผู้ที่ตระหนี่ถี่เหนียว รักเพื่ออัลลอฮ์ เกลียคเพื่ออัลลอฮ์ โกรธเพื่ออัลลอฮ์ ยินดีเพื่ออัลลอฮ์

ลักษณะและขอบเขตจริยธรรมอิสลาม

จริยธรรมแบบอิสลามกินความหมายกว้าง ไกลมาก สำหรับความเชื่อแบบอิสลามนั้น ปัจเจกบุคคลมีอาจแยกออกจากกลุ่มในสังคม มนุษย์ไม่อาจแยกจากพระเจ้า และข้อปฏิบัติทางจริยธรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ย่อมมีรากฐานอยู่บน กฎหมายของพระเจ้า (Divine Law หรือ Shari'ah) ทั้งสิ้น เพราะกฎหมายแห่งพระเจ้านี้เป็นรูปแบบในอุดมคติสำหรับชีวิตของปัจเจกบุคคลและเป็นกฎหมายที่ผูกพันชาวมุสลิมทั้งหมดเป็นชุมชนเดียวกัน จริยธรรมถูกเข้าใจในความหมายของกฎหมายแห่งพระเจ้า และเจตจำนงของพระเจ้านี้คือ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ตามที่มีกำหนดไว้ใน Shari'ah นี้เอง จริยธรรมหรือการพัฒนาจริยธรรมย่อมเป็นกระบวนการเดียวกันกับการทำให้กฎหมายแห่งพระเจ้าปรากฏในสังคมมนุษย์

จริยธรรมซึ่งถูกเข้าใจในความหมายของกฎหมายแห่งพระเจ้าในศาสนาอิสลามนี้จึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการเผยแสดงของพระเจ้า (Revelation) แก่มนุษย์ ศาสนาอิสลามเห็นว่ากฎหมายมีความหมายเชิงศาสนา กฎหมายเป็นส่วนหนึ่งแห่งศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้รู้ศาสนาอิสลามท่านหนึ่งสรุปว่า แท้ที่จริงแล้ว โดยแก่นสาระแล้ว ศาสนาสำหรับคนมุสลิมคือ กฎหมายแห่งพระเจ้าซึ่งครอบคลุมไม่เพียงแต่กฎศีลธรรมอันเป็นสากล รวมไปถึงรายละเอียดต่าง ๆ ว่ามนุษย์ควรดำเนินชีวิตอย่างไร ปฏิบัติต่อพระเจ้าอย่างไร ปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านอย่างไร ควรกินดื่ม หลับนอน หรือสืบพันธุ์อย่างไร ควรซื้อขายในท้องตลาด ตลอดจนกระทั่งควรภวานา หรือบูชาพระเจ้าอย่างไร ศาสนาอิสลามครอบคลุมทุกแง่มุมของชีวิตมนุษย์ และนำมนุษย์ไปสู่เอกภาพกับพระเจ้า

ศาสนาอิสลามยังกำหนดขีดขั้นความจำเป็นของการทำตามข้อบังคับต่าง ๆ ออกเป็น 4 รูปแบบคือ มีข้อปฏิบัติบางประการที่ต้องทำโดยหน้าที่ผูกพัน (Obligatory) ควรทำโดยการแนะนำ (Recommend) ห้ามโดยเด็ดขาด (Forbidden) ข้อควรตำหนิ (Reprehensible) และโดยกลาง ๆ ไม่กำหนดเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้นการตัดสินถูก และผิดทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความหนักเบา และความจำเป็นของข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะที่จริงแล้วถึงแม้แต่เจตจำนงของ

พระผู้เป็นเจ้าจะถือว่าปรากฏในรูปของ กฎหมายแต่ในขณะเดียวกัน อัลลอฮ์ก็ทรงเป็นองค์ความเมตตาและความรู้ด้วย

ศาสนาอิสลามได้ให้มนุษย์เห็นความหมายของการเลี้ยงชีวิตและครอบครัวโดยชอบธรรม ให้มีใจเอื้อเฟื้อต่อผู้ตกยาก ให้รู้จักต่อสู้กับอำนาจรัฐหากไร้ความชอบธรรม เพราะความชอบธรรมสูงสุดเป็นเพียงแต่ของพระเจ้าเท่านั้น และให้เห็นว่าความเป็นเอกภาพในหมู่มนุษย์เป็นสิ่งปรารถนา จะเห็นได้ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมอิสลามในศาสนาอิสลามหรือลักษณะจริยธรรมอิสลามกับความหมายกว้างไกลและลึกซึ้งครอบคลุมไปถึงพระเจ้าสูงสุด การปฏิบัติพันธกิจทางสังคม การมีใจสงบนิ่งต่อหน้าพระเจ้าในการภาวนา ตลอดจนกระทั่งถึงวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ เช่น ห้ามกินดอกเบี้ย ในการให้กู้ยืมเงิน และชีวิตประจำวัน เช่นการไม่บริโภคสุกร และอาหารต้องห้ามต่าง ๆ อันล้วนแต่เป็นการทำตามเจตจำนงแห่งพระเจ้าทั้งสิ้น (สุวรรณา วงศ์ไวยวรรณ, 2539, หน้า 161-164)

สำหรับในเรื่องขอบเขตของจริยธรรม รอมัด จัดนิกา (1985, หน้า 44) ได้แบ่งการกระทำของมนุษย์ตามเจตนาหรือไม่มีเจตนาออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การกระทำที่มีเจตนา หรือรู้ตัวในเวลาที่กระทำ ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นจริยธรรมของบุคคล ซึ่งอาจจะดีหรือจะชั่ว แล้วแต่ลักษณะการกระทำของแต่ละบุคคล
2. การกระทำที่ไม่เจตนา อาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวในขณะที่กระทำแต่การกระทำนั้นอยู่นอกขอบเขตของความสามารถ โดยเขาไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ การกระทำในลักษณะนี้ ไม่ถือว่าเป็นจริยธรรม การกระทำในลักษณะนี้มีสองลักษณะคือ ที่เป็น Reflect Actions และ Automatic Action
3. การกระทำที่เลื่อนวางซึ่งอยู่ระหว่างกลางของเจตนา และไม่มีเจตนา หมายความว่า การกระทำนั้น ๆ อาจจะเป็นการกระทำที่เป็นจริยธรรมหรือไม่เป็น (อาจจะดีหรือชั่ว) เช่น ลืมผิด (โดยไม่เจตนา) ถูกบังคับ การกระทำในขณะที่นอน เป็นต้น ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้ไม่ถือว่าเป็นจริยธรรมดังมีหะดิษของท่านศาสดามุฮัมมัดที่มีความว่า ปากกาได้ยกขึ้นโดยไม่คิดคำนวณเรื่องบาปจากประชาชาติของข้าที่ผิด เพราะลืม ถูกบังคับ (Djanika, 1985, p. 45) และอีกหนึ่งรายงานโดยอะฮ์มัด อาบีดาอุด ความว่า จะไม่ถูกทรมานในสิ่งสองอย่าง คือ จากผู้ที่นอนจนกระทั่งเขาจะตื่นจากผู้ไม่มีสติ (เป็นลม) จนกว่า เขาจะฟื้นสติ และจากเด็กเล็กจนกว่าเขาจะบรรลุนิติภาวะ อัลลอฮ์ก็ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในอัลกุรอานบทอัลบาคอเราะฮ์ โองการที่ 286 ความว่า “โอ้อิบลาลของเรา โปรดอย่าเอาผิดแก่เราหากเราหลงลืมและพลั้งเผลอ (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 90) ดังนั้นการกระทำของมนุษย์ที่อยู่ในขอบเขตของจริยธรรมอิสลาม (อัคราณ) คือ การกระทำที่มีองค์ประกอบที่มีเจตนา รู้ตัวอิสระเสรี (หมายถึง ไม่ใช่เพราะถูกบังคับให้ทำ) การกระทำของมนุษย์

ถ้ามองในเชิงชนิดของการกระทำมีสองชนิด คือ การทำในสิ่งที่ดีและชั่ว แต่การกำหนดว่าสิ่งใดดีและชั่วนั้น ต้องเป็นไปตามความประสงค์ของอิสลามเท่านั้น จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ดีชั่วของจริยธรรมอิสลามได้

ถ้ามองในเชิงของจุดประสงค์ของการกระทำของมนุษย์ก็คือ มนุษย์ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายที่สูงสุดนั่นคือ เพื่อความผาสุก สันติในชีวิต เรื่องความสุขนี้ก็เหมือนกับความดีและความชั่ว นั่นคือ เพื่อความสุขของกายใจ ความสุขบนโลกนี้ และในโลกหน้าที่นิรันดร์ นี่คือจุดประสงค์ของอิสลามที่ให้นักบุญทำดีละทิ้งความชั่วตามที่อัลลอฮ์และท่านศาสดากำหนดขึ้นจากการอธิบายข้างต้นสรุปได้ว่า ขอบเขตของจริยธรรมอิสลามก็ศึกษาในส่วนที่เป็นการกระทำที่มีเจตนา รู้ตัว แล้วปฏิบัติถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว และถูกต้องตามจุดประสงค์ที่อิสลามกำหนด

ขอบเขตของจริยธรรมอิสลาม คือ การกระทำของมุสลิมที่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์ว่าดีหรือชั่ว ควรหรือไม่ควร ตามหลักการของอิสลาม

แบบฉบับจริยธรรมอิสลาม

อัลลอฮ์ได้กำหนดให้จริยธรรมที่ดีนั้นเป็นกฎแห่งของสรวงสวรรค์ ดังอัลลอฮ์ได้กล่าวในอัลกุรอาน บทอาติอิรอน โองการที่ 133-134 ความว่า “และจงรีบเร่งทำความดีกันเถิด เพื่อที่จะได้รับการอภัยจากผู้อภิบาลของท่านทั้งหลาย และเพื่อสรวงสวรรค์ ซึ่งมีความกว้างดุจฟ้าและแผ่นดินที่ถูกเตรียมไว้ให้เป็นเครื่องตอบแทนสำหรับบรรดาผู้ที่มีความยำเกรง ซึ่งคือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสะดวกและยามคับแค้น และบรรดาผู้ที่ให้อภัยในความโกรธอันสุดขีด ทั้ง ๆ ที่สามารถจะตอบโต้ตามอารมณ์โกรธได้ และบรรดาผู้ที่ให้อภัยแก่มวลมนุษยชาติ (ไม่ล้างแค้น) อัลลอฮ์ทรงรักบรรดาผู้ที่มีคุณธรรม (อับลฮาซิม วันแอเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 4)

และท่านศาสดามุฮัมมัดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศาสนทูตก็เพื่อให้เป็นแบบฉบับอันสูงส่งเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมดังมีหะดีษ รายงานโดยบุคอรี ความว่า ฉันได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นศาสนทูตเพียงเพื่อให้สมบูรณ์ซึ่งจริยธรรมอันสูงส่งเท่านั้น (Ghazali, 1988, p. 1025) อิสลามได้ส่งเสริมผู้มีจริยธรรมที่ดีดังมีหะดีษรายงานโดย อะหมัด จาก อบีดร์ดาร์ ความว่า ไม่มีอะไรที่จะหนักตาซังยิ่งกว่าจริยธรรมอันดีงาม (Ghazali, 1988, p. 1025)

ผู้ที่มีศรัทธาที่สมบูรณ์นั้นคือผู้ที่มีจริยธรรมที่ดี ดังมีหะดีษ รายงานโดยบุคอรี ความว่า บรรดาผู้ศรัทธาที่มีศรัทธาสมบูรณ์ที่สุดนั้นคือผู้ที่มีจริยธรรมที่ดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีหะดีษ รายงานโดยบุคอรี ความว่า “และท่านได้ถูกถามว่ากิจกรรมอันใดดีที่สุด ท่านก็ตอบว่า จริยธรรมที่ดี (Ghazali, 1988, p. 1025) และท่านได้ถูกถามว่า อะไรคือสิ่งที่เข้าอยู่ในสรวงสวรรค์มากที่สุด ท่านก็ตอบว่า การยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และจริยธรรมที่ดี (อับลฮาซิม วันแอเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 5) นอกจากนี้ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เปรียบเทียบความเสื่อมเสียของผู้ไม่มีจริยธรรมดังหะดีษรายงาน

โดยอิบนุอิบบาน จากอาบีฮูรียะฮ์ ความว่า ผู้ไม่มีจริยธรรมนั้นทำให้เสียกิจกรรมที่ดี (อามาลัน) เปรียบเสมือนน้ำกรดทำลายน้ำผึ้ง (Ghazali, 1988, p. 1027)

ผู้ที่มีจริยธรรมที่ดีนั้นท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งรายงานโดย บุคอรี จาก ญาบิร ความว่า แท้จริงจริยธรรมที่ดีนั้นสามารถสลายความผิดได้เสมือนแสงอาทิตย์สลายน้ำแข็งได้ (Ghazali, 1988, p. 1029) และมีหะดีษอื่นอีกความว่า ส่วนหนึ่งของผู้ที่มีความสงบสุขนั้นคือผู้ที่มีจริยธรรมที่ดี นอกจากนี้อับบาส ได้เปรียบเทียบความสำคัญของจริยธรรมกับอาคารสิ่งปลูกสร้างว่า ทุกอาคารสิ่งปลูกสร้างนั้นต้องมีเสาหลัก และเสาหลักของศาสนาอิสลามก็คือจริยธรรมที่ดีนั่นเองนั้นก็หมายความว่าไม่สามารถยกกระดานะบูคฺลหนึ่งได้นอกเหนือจากการมีจริยธรรมที่ดีและไม่มีบุคคลใดที่มีจริยธรรมที่สมบูรณ์นอกเหนือจากท่านศาสดามุฮัมมัดซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างมากที่สุดซึ่งท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามคำบัญชาด้วยจริยธรรมที่ดี (Ghazali, 1988, p. 1033)

อิสลามได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับจริยธรรมในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอแบบฉบับจริยธรรมอิสลามที่มีการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีการนำหลักธรรมทางศาสนาไปปฏิบัติและพัฒนาตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขผู้วิจัยได้ศึกษาจริยธรรมอิสลามจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 การจัดสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการดังต่อไปนี้

ความอดทน

ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญแก่ผู้ที่อดทน อัลลอฮ์ตอาลาได้สรรเสริญผู้ที่มีความอดทนผู้ที่มีความอดทนจะได้รับรางวัล ดังอัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอาน บทอัซซุมร์ โองการที่ 10 ความว่า บรรดาผู้ที่มีความอดทนนั้นพวกเขาจะได้รับผลบุญตอบแทนมากมาย โดยไม่อาจที่จะคำนวณได้ (อัब्ดุลฮาอิม วันแอเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 28) และอัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอาน บทฮุด โองการที่ 115 ความว่า และพวกเขาก็อดทนเถิด เพราะแท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ให้รางวัลของบรรดาผู้ประพฤติดีทั้งปวงสูญเปล่า (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 447) อัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทฏอฮา โองการที่ 130 ความว่าดังนี้เจ้าจงอดทนต่อสิ่งที่พวกเขาพูดและจงถวายสดุดีความบริสุทธิ์พร้อมทั้งสรรเสริญในองค์อภิบาลของเจ้าก่อนตะวันขึ้นและก่อนตะวันตก (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 629) และอัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทยูนุส โองการที่ 90 ความว่าใครก็ตามที่ย่ำเกรงและอดทนแน่อนอัลลอฮ์จะไม่สลายรางวัลของบรรดาผู้ประพฤติดี (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 472)

ในเรื่องความอดทนนั้นต้องตักเตือนกันและสนับสนุนกันดังที่อัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลฮัจรี โองการที่ 3 ความว่า และพวกเขาก็ตักเตือนกันในการปฏิบัติธรรม และยังได้อัลลอฮ์ตอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลบะคฺด โองการที่ 17 ความว่า หลังจากนั้นเขาจะต้อง

เป็นส่วนหนึ่งจากบรรดาผู้ศรัทธาและสนับสนุนกันในเรื่องขันติธรรม (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1247)

บรรดาศาสดาเป็นผู้ที่ความอดทนเป็นพื้นฐานอัลลอฮ์ให้ออดทนดังเช่นท่านศาสดาเหล่านั้น ดังอัลลอฮ์ตอลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลอะฮกอฟ์โองการที่ 35 ความว่าดังนั้นเจ้าจงอดทนเถิด เหมือนเช่นบรรดาศาสดาผู้มีจิตใจมั่น ทั้ง 5 คือ นูห อิบรอฮีมมุซา อีซา มุฮัมหมัด ให้ออดทน (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1019)

การขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ต้องขอด้วยความอดทน อัลลอฮ์ตอลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลบะกอเราะห์ โองการที่ 45 ความว่าและเจ้าทั้งหลายจงขอความช่วยเหลือ (จากอัลลอฮ์ให้ประสบผลสำเร็จในการงานต่าง ๆ) ด้วยการขันติและการละหมาด (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 12) มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมหมัดกล่าวไว้ ความว่า อาวุธที่ดีเยี่ยมที่สุดสำหรับผู้ศรัทธา ก็คือ การอดทน และการวิงวอน (ดุอา) (อับดุลอาซีซี พัททกุมพล, ม.ป.ป., หน้า 28)

และผู้ที่มีความอดทนนั้นเป็นผู้ที่มีความยำเกรง โดยแท้จริงและจงอดทนเพื่ออัลลอฮ์ อัลลอฮ์ตอลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลบะกอเราะห์โองการที่ 117 ความว่า และบรรดาผู้มีขันติธรรมในยามขัดสนและเดือดร้อนพวกเขาเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ที่มีความจริงจังและพวกเขาเป็นผู้ยำเกรงอย่างแท้จริง (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 50) และอัลลอฮ์ตอลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลมุดซซिर โองการที่ 7 ความว่า และเฉพาะเพื่อองค์อภิบาลของเจ้าจงอดทนเถิด (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1187) และอัลลอฮ์ตอลาได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอาลิอิมรอน โองการที่ 200 ความว่าโอ้บรรดาผู้ศรัทธาจงอดทน (ในการปฏิบัติความดีงามต่าง ๆ) และจงอดทนยิ่ง (ในการเผชิญกับเหตุร้ายต่าง ๆ) และจงอดทนต่อสิ่งที่พวกนั้นพูด (ให้ร้าย) เกิดและเจ้าจงปลีกตัวจากพวกเขาโดยดี (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1184)

ความอดทนถือว่าเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่ศาสนาถือว่าเป็นความจำเป็นประการหนึ่งที่มุสลิมทุกคนต้องมีไม่ว่าอดทนต่อสภาพความทุกข์หรือความสุขก็ตาม ในตอนที่ประสบกับความทุกข์ต้องอดทนจึงจะเป็นผู้ที่มิอึดหามอันสมบรูณ์ต่ออัลลอฮ์ (อับดุลฮาเก็ม วันแอะเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 26) และมีหะดีษรายงานโดย อัคโคละมียะ จาก อะบีสะอีด ความว่า คุณธรรมหาใช่อยู่ที่เสื้อผ้าอาภรณ์ หรือเครื่องประดับที่สวยงามไม่ แต่คุณธรรมอยู่ที่ความมั่นคงแห่งจิตใจ และความอดทน (ไม่กระวนกระวาย) ต่างหาก (อับดุลอาซีซี พัททกุมพล, ม.ป.ป., หน้า 13)

อิหม่าม มอซาลิ (Gazali, 1988, pp. 1107-1108) ได้แบ่งความอดทนนั้นเป็น 2 ลักษณะ

1. ส่วนของร่างกาย เช่นอดทนในความยุ่งยาก ความเจ็บปวด
2. อดทนในความต้องการทางอารมณ์

ความอดทนจะมีในความสัมพันธ์ มีผู้ถามท่านศาสดาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ท่านศาสดาตอบว่า มันคือความอดทน

อิหม่าม มอซาลิ ได้ให้ความหมายของความอดทนว่า การที่ไม่ทำสิ่งที่อารมณ์ต้องการ แม้กระทั่งสิ่งนั้นเพื่อโลกนี้หรือโลกหน้า อิหม่าม มอซาลิ ได้พูดถึงความอดทนที่แท้จริง เช่น การที่ผู้ชายอื่นมองภรรยาของตน แต่อดทนไม่ห้ามและการอดทนที่จะละเว้นสิ่งชั่วนั้นจำเป็น (วาฮิบ) และการรักศรัทธาอัลลอฮ์ การยำเกรงอัลลอฮ์ จำเป็นต้องมีความอดทน และมีความอดทนเมื่อร่างกายได้รับความเจ็บปวด และสุลัยมาน (Baitreisi, 1981, pp. 47-48)

อดทนในการกระทำ มี 3 ข้อ

1. อดทนก่อนที่จะกระทำ หมายความว่า ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซื่อสัตย์ไม่ต้องการคำยกย่องจากผู้อื่น
2. อดทนในขณะที่กระทำ หมายถึง ไม่ลืมอัลลอฮ์ กระทำกิจกรรมนั้นให้สมบูรณ์ตามหลักตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด
3. อดทนหลังจากกระทำ หมายถึง ไม่ต้องการคำชมเชย ห่างไกลจากสิ่งที่มีความดีที่ทำไว้

ในโลกนี้มีสิ่งที่จะต้องเผชิญ คือสิ่งที่เราพอใจอีกสิ่งหนึ่งคือ สิ่งที่เราไม่พอใจ ฉะนั้นสำหรับสิ่งทั้งสองนี้ ที่ต้องใช้ความอดทน

ความอดทน หมายถึง ใช้ความพยายาม ด้วยใจที่แน่วแน่เพื่อให้ได้ตามที่หวัง ยิ่งถ้าได้รับบททดสอบจากอัลลอฮ์ เป็นสิ่งจำเป็นต้องอดทน ด้วยใจที่ซื่อตรง (Umari, 1978, p. 50)

ความอดทน (กรมวิชาการ, 2537, หน้า 1) คือ ความอดกลั้น ความเข้มแข็ง มีจิตใจหนักแน่น สามารถต่อสู้อุปสรรค และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยอารมณ์เยือกเย็นไม่หวั่นไหวสงบเป็นปกติ ความอดทนมีหลายสถานด้วยกันคือ

1. อดทนต่อความทุกข์ยาก และความเจ็บปวด เช่นความยากจน การขาดอาหารการกิน และเครื่องใช้สอย อัลลอฮ์ดลบันดาลให้ศรัทธาไว้ในอัลกรุอันอัลบะกอเราะห์ โองการที่ 155-156 ความว่า ขอขึ้นันเราจะทดสอบพวกเจ้าอย่างแน่นนอนด้วยบางสิ่งเพียงเล็กน้อยจากความหวาดกลัว ความหิวโหย ความขาดแคลนทรัพย์สิน ความขาดแคลนชีวิต (ของผู้คนและสัตว์ต่าง ๆ และความขาดแคลนผลไม้และแจ้งข่าวดีแก่บรรดาผู้อดทนเถิด (มัรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 45)

2. อุดหนุนในการประกอบกิจการงาน มุสลิมจะต้องไม่ย่อท้อต่อการทำงานไม่ละทิ้งเสียกลางคัน ไม่ว่าจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม เพราะอัลลอฮ์ทรงช่วยเหลือ ผู้ที่มีความอดทน เสด็จอัลลอฮ์ตาอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกรุอานอัลบะกะเราะห์ โองการที่ 153 ความว่า โอ้มวลผู้มีศรัทธาทั้งหลาย จงใช้การอดทนและการทำละหมาด โดยเคร่งครัดมาขอความช่วยเหลือ (ต่ออัลลอฮ์ในกิจการงานต่าง ๆ) เพราะแท้ที่จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่กับบรรดาผู้อดทนทั้งหลาย (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 44)

3. อุดหนุน ในการรอรับความช่วยเหลือ และการตอบแทนจากอัลลอฮ์

4. อุดหนุน ต่อการช่วยต่าง ๆ ที่มาจากมนุษย์หรือมารร้าย คือ ชัยฏอนอัลลอฮ์ตาอาลาได้ตรัสไว้ในอัลกรุอานอัลอิมรอน โองการที่ 134 ความว่าซึ่ง (พวกเขา) เป็นผู้บริจาคน (ทรัพย์สินของเขา) ทั้งในยามสุขและยามเดือดร้อน และเป็นผู้รับความโกรธได้และให้อภัยแก่ผู้อื่น (ไม่คิดจองเวรใคร) และอัลลอฮ์ทรงรักมวลชนผู้ประพฤติดีทั้งหลาย (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 122)

ความอดทน จากที่ได้กล่าวมา จึงสามารถสรุปได้ว่า ความอดทน คือการพยายามปฏิบัติตนให้เป็นคนที่มีความมั่นคง อดทน ต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ใช้สติปัญญาในการควบคุมตนเอง ให้เป็นคนที่มีเหตุผล พยายามต่อสู้กับปัญหา อย่างรอบคอบ สุขุม เพื่อให้เกิดความสำเร็จในหน้าที่และการงานของตนเอง

ความเมตตา

การมีความเมตตาต่อกันนั้นเป็นลักษณะที่สังคมจะขาดเสียมิได้ในอิสลาม โดยเฉพาะในสมัยแรก เป็นแบบอย่างที่ดีในความเมตตา ดังอัลลอฮ์ตาอาลา ได้ตรัสในอัลกรุอาน บทอัลฟัดล์ โองการที่ 39 ความว่า มุฮัมมัดนั้นเป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ และบรรดาผู้ที่อยู่ร่วมกับมุฮัมมัดนั้นน้องอาจเหมือนกาเฟร มีเมตตาในหมู่พวกเขา และในอัลกรุอานบทอัลเตาบะฮ์ โองการที่ 128 ความว่า ท่านศาสดา ซึ่งเป็นมนุษย์อย่างท่านทั้งหลายได้ปรากฏต่อท่านทั้งหลายแล้ว ท่านมีความทุกข์ในความทุกข์ต่าง ๆ ที่ประสบกับท่านทั้งหลายและท่านมุ่งมั่นหิบบินแนวทางอันเที่ยงตรงแก่ท่านทั้งหลาย และสำหรับผู้มีศรัทธานั้นท่านมีความเมตตาเป็นพิเศษ ท่านศาสดามุฮัมมัดนั้นแผ่ความเมตตาทุกด้าน ดังอัลกรุอานได้ยืนยัน เราไม่ได้แต่งตั้งท่านเพื่ออื่นใด นอกจากเพื่อความเมตตาแก่โลกทั้งผอง (อับดุลการิม วันแอะละ, ม.ป.ป., หน้า 32-34)

ในอัลกรุอานได้กล่าวถึงการทำดีต่อผู้ให้กำเนิด ลูกกำพร้าเด็กอนาถาเชลยศึก และเพื่อนมนุษย์ อัลลอฮ์ตาอาลา ได้ตรัสในอัลกรุอาน บทอัลบะกะเราะห์ โองการที่ 83 ความว่าและต้องทำดีต่อผู้ให้กำเนิดทั้งสองต่อญาติสนิท ต่อลูกกำพร้าและต่อคนอนาถา และพวกเจ้าจงใช้วาจาที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 23) อัลลอฮ์ตาอาลา ได้ตรัสในอัลกรุอานบทอัลอะฮ์รอ โองการที่ 8 ความว่า และพวกเจ้าได้ให้อาหาร โดยเสน่หาของเจ้าแก่คนอนาถา

เด็กกำพร้า และเชลยศึก (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1198) อัลลอฮ์ดาดาได้ตรัสในอัลกุรอานบทอัลบะกอเราะห์โองการที่ 177 ความว่า และเขาได้อ้อเพื่อทรัพย์สินโดยเสน่หาของเขา แก่บรรดา วงศ์ญาติ แก่ลูกกำพร้าแก่คนอนาถา แก่ผู้พลัดถิ่น แก่ผู้ขอ และในการช่วยปลดปล่อยทาสเป็นอิสระ (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 50)

นอกจากนี้ท่านศาสดามุฮัมมัดได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่สังคมอิสลามต้องมีความรักให้อภัย เสียสละ และมีความเมตตาต่อกัน ประหนึ่งเรือนร่างเดียวกัน ดังที่ท่านนุมาน บุตรบาชีร์กล่าวว่า ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวว่า อุปมาผู้ศรัทธาในความรัก ความรักความเมตตาและความสงสารของพวกเขา อุปมา เรือนร่างเมื่ออวัยวะหนึ่งอวัยวะใดเจ็บปวดก็ทำให้ร่างกายทุกส่วนพลอยอดดาหลับ ขับตานอน และทุกทรมานด้วยนอจากนี้ ท่านศาสดามีความเมตตาถึงกับผู้อ่อนแอผู้ซึ่งต้องการการคุ้มครองดูแล ผู้ซึ่งต้องการความเอ็นดู เช่น ทารก จากญะบิรเล่าว่า อักเราะะบินฮาบีสได้เห็นท่านศาสดา จูบหะซัน อักเราะะจึงกล่าวว่า ความจริงฉันมีลูกชายตั้งสิบคน แต่ฉันยังไม่เคยจูบคนไหนเลย ท่านศาสดากล่าวว่า แท้จริงผู้ที่ไม่มีความเมตตาต่อผู้อื่นเขาจะไม่ได้ได้รับความเมตตา (อับดุลการิม วันแอะเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 32-34)

นอกจากการมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์แล้วควรมีเมตตาต่อสัตว์ ดังหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยบุคอรี มุสลิม กล่าวไว้ความว่า หญิงคนหนึ่งต้องตกนรกด้วยสาเหตุที่หลอนเอาเชือกถ่ามแมวไว้โดยไม่ปล่อยให้มันไปหาอาหารกินเอง และไม่ให้อาหารกับมันจนกระทั่งแมวตัวนั้นตาย (จาริก เซ็นเจรียู, ม.ป.ป., หน้า 178) ชายผู้หนึ่งได้เมตตาต่อสุนัขตัวหนึ่งได้รับการอภัยจากอัลลอฮ์ ดังมีหะดีษของท่านศาสดา กล่าวว่า อัลลอฮ์ทรงให้อภัย เนื่องจากการที่เขาตักน้ำให้สุนัขกิน สุนัขเลียพื้นดินเพราะความกระหายของมัน (อับดุลการิม วันแอะเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 36)

มุสลิมต้องแสดงความเมตตากรุณาด้วยวาจาและการปฏิบัติ มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยฏือบรอณี ได้กล่าวไว้ว่า ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของพวกเขา คือ ผู้ที่ไม่ได้เอ็นดูผู้น้อย และไม่รู้สิทธิ (เคารพ) ผู้ใหญ่ และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยอะหมัด ได้กล่าวไว้ ความว่า บรรดาผู้เมตตานี้ อัลลอฮ์ทรงเมตตาต่อเขา พระองค์ได้ตรัสว่า สูเจ้าเมตตาต่อผู้อยูบนหน้าแผ่นดิน ผู้บนฟากฟ้าจะเมตตาเจ้า นอกจากนี้มีหะดีษรายงานโดย อัตติรมิซีย จากอบีสะอิด ผู้ใดไว้เมตตาต่อมนุษย์ อัลลอฮ์จะทรงไม่เมตตาแก่เขาเช่นเดียวกัน และมีหะดีษรายงานโดย อัลบุคอรี จากอบีบัรผู้ใดไว้เมตตาต่อผู้น้อยแห่งเรา และไม่รับรู้ในสิทธิแห่งผู้อาวุโส เขาย่อมไม่ไหวพวกเรา (อับดุลอาซีซ พิกักคุมพล, ม.ป.ป., หน้า 58) และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยฏือบรอณี ได้กล่าวไว้ ความว่า การงานที่ดีเลิศหลังจากการศรัทธาต่ออัลลอฮ์คือการรักและห่วงใยเพื่อนมนุษย์ (มุณีเราะห์ บินอับดุลฆอฟูร, 2532, หน้า 63)

ผู้ที่มีความเมตตา นั้น ผู้ที่อยู่บนฟากฟ้าจะเมตตา มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยตริมิซีและอะหมัด ได้กล่าวไว้ ความว่า ท่านทั้งหลาย จงเมตตา ต่อผู้ที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน แล้วผู้ที่อาศัยอยู่บนฟากฟ้า (มลาอิกะฮ์) จะเมตตาต่อท่านทั้งหลาย (กรมวิชาการ, 2537, หน้า 3)

ความเมตตา (กรมวิชาการ, 2537, หน้า 1) คือมีความรักใคร่ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ด้วยความบริสุทธิ์ใจ รู้สึกสงสารเมื่อเห็นผู้อื่น ตกทุกข์ได้ยาก และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ทันทีตามความสามารถที่จะช่วยเหลือได้

ให้ความเมตตา กับผู้ที่อ่อนแอ ผู้ที่เล็กกว่าผู้ยากจน ผู้ที่เข้มแข็งกว่าต้องเมตตาผู้ที่อ่อนแอ กว่า ผู้ที่ใหญ่กว่าเมตตาผู้ที่เล็กกว่า ผู้ที่รวยต้องเมตตาผู้ที่ยากกว่า หมายความว่า ผู้ที่เหนือกว่าต้องช่วยเหลือต้องเมตตาผู้ที่อ่อนแอกว่า (Umari, 1978, p. 50)

ศาสนาอิสลามกำหนดให้ มุสลิมมีความเมตตา กรุณาต่อมนุษย์และสัตว์ด้วย และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยบุคอรียได้กล่าวไว้ ความว่า มีชายคนหนึ่งได้พบสุนัข กำลังเลียดินอยู่ เพราะกระหายน้ำ เขารู้สึกสงสาร จึงเอารองเท้าตักน้ำจากบ่อ ให้สุนัขกินจากการกระทำ เช่นนี้ ทำให้เขาได้ขึ้นสวรรค์ (กรมวิชาการ, 2537, หน้า 3)

โดย อิบน์มายะ จาก อับดุลลอฮ์เราะฮ์ผู้ใดให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ขัดสน อัลลอฮ์ให้ ความอนุเคราะห์แก่เขาทั้งในภพนี้และภพหน้า (อับดุลอาซีซ พัททกมล, ม.ป.ป., หน้า 55) โดย อัลดิมิซิจาก (อับดุลอะอิด) ผู้ใดไร้เมตตาต่อมนุษย์ อัลลอฮ์จะไม่ทรงเมตตา กับเขาเช่นเดียวกัน (อับดุลอาซีซ พัททกมล, ม.ป.ป., หน้า 57) โดยอับดุลลอฮ์ จากอับนัอุมร์ ผู้ใดไร้เมตตาจากผู้น้อย แห่งเรา ไม่รับรู้ในสิทธิแห่งผู้อาวุโส เขาย่อมไม่ใช่พวกเรา (อับดุลอาซีซ พัททกมล, ม.ป.ป., หน้า 58)

ความเมตตา สามารถสรุปได้ว่า การเป็นคนที่มินัสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถปฏิบัติได้ด้วยการช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นจากความลำบาก และไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น และเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม

การให้อภัย

การให้อภัยผู้อื่นอัลลอฮ์จะให้ภัยแก่ผู้นั้นดังอัลลอฮ์ตาอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอาน บทอันนูร โองการที่ 22 ความว่า และผู้มีเกียรติ และกว้างขวางในหมู่พวกเจ้าจงอย่าสาบานว่าจะ ไม่ให้ความอุปถัมภ์แก่เครือญาติ บรรดาคนอนาถา และบรรดาผู้อุปถัมภ์ในหนทางของอัลลอฮ์ แต่ พวกเขจะต้องให้อภัย และไม่ถือโทษ (ต่อคนเหล่านั้น) พวกเจ้า และอัลลอฮ์ทรงอภัยแก่พวกเจ้า และอัลลอฮ์ทรงเมตตา ยิ่ง (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 693) อัลลอฮ์ตาอาลา ได้ตรัสใน อัลกุรอาน บทอัลอะอะบฺ โองการที่ 14 ความว่า โอ้มวลชนผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงคู่ครองของ พวกเจ้าบางคน ก็เป็นศัตรูของพวกเจ้าบางคน และลูกหลานของพวกเจ้าบางคน ก็เป็นศัตรูของ

พวกเจ้าเอง (โดยพวกเขาคอยทำความเจ็บช้ำแก่พวกเจ้า) ดังนั้นจงระมัดระวัง (พวกเขาไว้และหากพวกเจ้ายกโทษให้อโหสิให้ และอภัยให้ (แก่พวกเขา) แน่อนอัลลอฮฺตอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอานบทอัลอะรอฟ โองการที่ 199 ความว่า จงยึดถือการอโหสิ และจงใช้ให้ทำความดี และจงหันออกจากพวกโง่เขลา (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 331)

การให้อภัยนั้นดีกว่าการทำทานที่ตามติดมันด้วยความเจ็บช้ำ อัลลอฮฺตอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอานบทอัลบาคอเราะห์ โองการที่ 82 ความว่า อันวาจาที่ดี และการให้อภัย (แก่กัน) นั้นย่อมประเสริฐกว่าการทำทานที่ตามติดมันด้วยความเจ็บช้ำ และอัลลอฮฺทรงร่ำรวยอีก และทรงสุขุมยิ่ง (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 82)

การให้อภัยโดยใช้ความดี สร้างความสัมพันธ์กับผู้ผิดขาด ทำดีกับผู้ให้ร้าย ดังมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด โดยอิบนุนญาร กล่าว ความว่า จงสัมพันธ์กับผู้ที่ดีขาดจากท่าน และจงทำดีกับผู้ให้ร้ายแก่ท่าน และท่านจงพูดความจริง แม้ว่าการพูดความจริงนั้นจะให้โทษแก่ท่าน (อับดุลอาซิซ พัทธกมล, ม.ป.ป., หน้า 98)

อิสลามได้ส่งเสริมให้ทุกคนรู้จักการให้อภัยการมอบความรักความเป็นพี่น้องกันเพราะมวลมุสลิมเป็นพี่น้องกัน ดังอัลลอฮฺได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานบทอัลหุญรอต โองการที่ 10 ความว่า อันที่จริงมวลผู้ศรัทธา ย่อมเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกลเกลียดในระหว่างพี่น้องสองฝ่ายของพวกเจ้า (ที่มีเรื่องขัดแย้งกัน) และพวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮฺเพื่อพวกเจ้าจะได้รับความเมตตาจากอัลลอฮฺ (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป., หน้า 1040) และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยบุคอรีย มุสลิมได้กล่าวไว้ความว่า บุคคลใด ๆ จะไม่ถือว่ามิศรืฮามัน จนกว่าเขาจะได้แสดงออกถึงความรักต่อพี่น้องของเขาเท่ากับรักตัวของเขาเอง (จาริก เซ็นเจริญ, ม.ป.ป., หน้า 61) มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยอิบนูมาญะฮฺ ได้กล่าวไว้ ความว่า ผู้ศรัทธาต่อผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน จึงอย่าได้ละเลยต่อการแนะนำตักเตือนในทุกกรณี และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยมุสลิมได้กล่าวไว้ ความว่า ผู้ศรัทธานั้นประหนึ่งอาคารที่ต่างก็ยึดกันไว้อย่างมั่นคง (จาริก เซ็นเจริญ, ม.ป.ป., หน้า 60)

ผู้ที่ช่วยเหลือพี่น้องของเขา ถัดหลังอัลลอฮฺจะทรงช่วยเหลือเขา ดังมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยบัยฮะกี ได้กล่าวไว้ ความว่า ผู้ใดให้ความช่วยเหลือพี่น้องโดยถัดหลังเขาอัลลอฮฺจะทรงช่วยเหลือเขาทั้งโลกนี้และปรโลก และมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยตรมิซียได้กล่าวไว้ ความว่า ผู้ใดก่อนั้นรายแก่มุสลิม อัลลอฮฺก็จะทรงตอบอันตรรายแก่ผู้นั้น และผู้ใดก่อนั้นความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอัลลอฮฺก็ทรงให้เขาได้รับความเดือดร้อนเช่นกัน (มุณีเราะห์ บินตุอับดุลมอฟูร, 2532, หน้า 66)

มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยอับดุลบารอนีย ได้กล่าวไว้ ความว่ามวลมุสลิม

เป็นที่นอกรั้วกันไม่มีใครประเสริฐกว่าใครเว้นแต่ด้วยความยำเกรง มีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด รายงานโดยบุคอรีได้กล่าวไว้ ความว่า บุคคลใด ๆ ถือว่ายังไม่ศรัทธามั่นจนกว่าฉันจะเป็นที่รัก ห่วงใยของเขามากกว่าบิดามารดาของเขา บุตรของเขา และมนุษย์ทั้งปวง (จาริก เซ็นเจอร์, ม.ป.ป., หน้า 61)

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่าอิสลามได้ส่งเสริมให้มีการให้อภัยซึ่งกันและกันเพราะการให้อภัยถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะหล่อหลอมจิตใจของมนุษย์ให้มีความอ่อนโยนไม่คิดแค้นหรือคิดไม่ดีต่อผู้อื่นอีกทั้งยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อน ญาติ พี่น้อง ให้มีการช่วยเหลือผูกสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

ความบริสุทธิ์ใจ

ความบริสุทธิ์ใจ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ศาสนาให้ความสำคัญมาก กล่าวคือเป็นสิ่งจำเป็น (วาญิบ) ทั้งในเรื่องการยึดมั่นและการปฏิบัติ ความหมายของความบริสุทธิ์ใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการยึดมั่นคือ ยืนยงในเอกภาพแห่งอัลลอฮ์ โดยไม่ตั้งภาคีสิ่งใดเทียบเคียงพระองค์ และมีความนอบน้อม ถ่อมตนด้วย

ความหมายของความบริสุทธิ์ใจในเรื่อง เกี่ยวกับการปฏิบัติ คือ การถวายความจงรักภักดีต่อองค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว กล่าวคือ การบำเพ็ญภานา หรือการสนองตอบพระบัญชาของพระองค์ การกระทำความบริสุทธิ์ใจ เพื่อพระองค์ มิได้กระทำเพื่อสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิง

พระองค์อัลลอฮ์ได้บัญชาให้บรรดาศาสนทูตทุกท่านมีความบริสุทธิ์ต่อศาสนา ดังปรากฏในอัล-กุรอานซูเราะห์ อัล-บัยยิเนห์ โองการที่ 4 ความว่า บรรดาศาสนทูตมิได้ถูกบัญชาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อจะได้สักการะต่อพระองค์อัลลอฮ์ในสภาพที่มีความบริสุทธิ์ใจต่อศาสนาของพระองค์โดยดำรงอยู่ในศาสนาที่ถูกต้อง และดำรงละหมาด, บริจาละกาตดังกล่าวนี้คือศาสนาที่เที่ยงตรง

จำเป็นบนมุสลิมทุกคนต้องมีความบริสุทธิ์เพื่ออัลลอฮ์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และที่มีต่ออัลลอฮ์ โดยความสัมพันธ์ที่ไม่มีเลศนัย หรืออำพรางใด ๆ และโดยต้องเจตนาเพื่ออัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว

ท่านศาสดาได้แจ้งให้ทราบไว้ หัวใจ คือที่มาแห่งความบริสุทธิ์ใจ และหัวใจ คือที่มาแห่งคุณลักษณะที่ตรงกันข้ามกับความบริสุทธิ์ใจ เช่น ทะนงตน โอ้อวด ริษยา เป็นต้น และหัวใจนี้เองคือสถานที่ที่อัลลอฮ์ท่านจะทรงพิจารณาว่าใครดีใครชั่ว

อิสลามไม่ได้มองรูปร่างภายนอกแต่จะมองหัวใจว่าเจตนาและความบริสุทธิ์ใจมากน้อยแค่ไหน มีหะดีษรายงานโดย มุสลิมจากอบูฮุรَيْرَةَ ว่า ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าว

ความว่าแท้จริงอัลลอฮจะไม่ทรงมองไปยังร่างกายและรูปพรรณของท่านทั้งหลาย แต่พระองค์จะทรงมองไปยังหัวใจของท่านทั้งหลาย (อับดุลฮาकिม วันแอะเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 29-32)

มุสลิมต้องไม่กลับคำไม่กลับคำ ไม่โก่ง ไม่โกหก อัลลอฮทรงกริ้วสำหรับผู้พูดในสิ่งที่ไม่กระทำดัง อัลลอฮตาอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอานบทอัซซอฟฟุ โองการที่ 3 ความว่า เป็นความกริ้วใหญ่ของอัลลอฮนัค ที่พวกเจ้าพูดในสิ่งที่พวกเจ้าไม่กระทำ (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 1123) และ ได้ตรัสในอัลกุรอานบทอันนะหฺลี โองการที่ 116 ความว่า และพวกเจ้าอย่ากล่าวเท็จต่อสิ่งที่ลิ้นพวกเจ้าพรรณนาไว้ว่า สิ่งนี้อนุมัติและสิ่งนี้ต้องห้าม เพื่อพวกเจ้ากลัวความเท็จขึ้น แก่อัลลอฮเท่านั้น แท้จริงบรรดาผู้กลัวความเท็จแก่อัลลอฮนั้นย่อมไม่สมหวังแน่นอน (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 540)

สรุปความบริสุทธิ์ใจคือ การบริสุทธิ์ใจที่จะปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเพื่ออัลลอฮ และดำรงอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องและเที่ยงตรง อิสลามเน้นให้ทุกคนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างจริงใจ และเจตนาดีต่อทุกคนเพราะความบริสุทธิ์ใจถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่บ่งบอกถึงความตระหนักภายในจิตใจของแต่ละคน

ความสุภาพ อ่อนตน

ความสุภาพอ่อนโยน หมายถึง สร้างความสัมพันธ์ กับเพื่อนมนุษย์ โดยไม่มีความรู้สึกที่จะเหนือกว่าคนอื่น และไม่ได้ข่มผู้อื่นหรือไม่ได้ทำให้ผู้อื่นตกต่ำ หมายความว่า ให้สิทธิกับผู้ที่ควรได้รับสิทธินั้น ๆ ไม่ดูถูกผู้อื่น (Umar, 1978, p. 50) การอ่อนตน คือ ความเป็นกลางระหว่างความต่ำต้อยกับความอหังการ ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวหะดิษบทหนึ่ง ซึ่งรายงานโดยมุสลิม ความว่า แท้จริงอัลลอฮทรงประทานวะฮียังฉันให้มีการอ่อนตนซึ่งกันและกัน ไม่มีอหังการต่อกัน และไม่มีการละเมิดอธิปไตยของกันและกัน (อับดุลฮาकिม วันแอะเลาะ, ม.ป.ป., หน้า 40) และมีหะดิษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยบุคอรี ได้กล่าวไว้ ความว่า แท้จริงอัลลอฮทรงรักความอ่อนโยน ในกิจการงานทั้งปวง

อัลลอฮทรงยกย่องท่านศาสดามุฮัมมัด ดังปรากฏในอัลกุรอาน บทอัล-เกาะลัม โองการที่ 4 ความว่า และแท้จริงเจ้า (มุฮัมมัด) ตั้งอยู่บนจริยธรรมอันยิ่งใหญ่ที่สุด (มัรวาน สะมะอูน, ม.ป.ป., หน้า 1155) นอกจากนี้อัลลอฮได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน บทอิสรอเอล โองการที่ 22-24 ความว่า องค์อภิบาลของเจ้าได้บัญชาไว้ว่า “พวกเจ้าทั้งหลายอย่าอวดอุตริสิ่งใดนอกจากพระองค์เท่านั้นและจงทำความดีต่อผู้ให้กำเนิดทั้งสองแม้ว่ามีคนหนึ่งจากทั้งสองหรือทั้งสองคนก็ตามได้บรรลุลูัยชราอยู่กับเจ้า เจ้าก็จงอย่ากล่าวแก่ทั้งสองว่า “อุฟ” (คำอุทาน แสดงความเบื่อรำคาญและรังเกียจ) เจ้าหยุดตะคอกแก่ท่านทั้งสอง และจงพูดกับทั้งสองด้วยคำพูดที่ยกย่อง” และเจ้าจงลปิดป้องแห่งความนอบน้อมแก่ท่านทั้งสองด้วยความเมตตาและจงกล่าวขอพรแก่ทั้งสองว่า “โอ้

องค์ภิบาล โปรดเมตตาท่านทั้งสองประดุจเดียวกับท่านทั้งสองได้ชุบเลี้ยงข้าพเจ้ามาแต่ยามเยาว์วัย” (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 549)

ผู้อาวุโส หรือผู้ใหญ่ ดังมีหะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยดิรมิซี้ ได้กล่าวไว้ ความว่า ผู้ใดไม่เมตตาต่อผู้เยาว์และไม่ยกย่องผู้อาวุโส ผู้นั้นไม่ใช่พวกเรา

เพื่อน ดังท่านศาสดามุฮัมมัดรายงานโดยมุสลิม ได้กล่าวไว้ความว่าและอัลลอฮ์ให้ความช่วยเหลือแก่บ่าวเสมอ ตราบใดที่บ่าวผู้นั้นให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนของเขา (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2537, หน้า 10-11)

การทำความดีนั้นอิสลามส่งเสริมและได้กล่าวในอัลกุรอาน ดังอัลลอฮ์ตอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอานบทฟาฎิร โองการที่ 10 ความว่า ความประพฤตินั้น พระองค์ทรงยกมันไว้ (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 861) ผู้ที่ประกอบความดีนั้นได้รับความดี อัลลอฮ์ตอาลา ได้ตรัสในอัลกุรอานบทฮิรเราะมาน โองการที่ 60 ความว่า การตอบแทนความดีย่อมไม่มีสิ่งอื่นใด นอกจากคุณความดีประดุจเดียวกัน (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 1084) มวลผู้ศรัทธาและประพฤตินั้นความดีงามนั้น แท้จริงเราต้องให้พวกเขา ได้เข้าอยู่ในกลุ่มผู้ทรงคุณความดีอย่างแน่นอน (มรวาน สะมะฮุน, ม.ป.ป., หน้า 789)

สรุปได้ว่าความสุภาพอ่อนน้อมคือ การประกอบการทำงานทุกอย่างด้วยความอ่อนโยน มีการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อน ญาติ พี่น้อง ครู อาจารย์ และกับทุกคนโดยที่ไม่รู้สีกว่าตัวเองเหนือกว่าผู้อื่น ให้ความนอบน้อม และให้ความช่วยเหลือแก่ทุกคน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในเขตพื้นที่ภาคกลางเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจทุกด้าน ดังนั้นประชากรในเขตนี้โดยเฉลี่ยจึงมีความเป็นอยู่ดีกว่าประชากรในเขตอื่น ขณะที่ประเทศเริ่มมีผลผลิตทางอุตสาหกรรมมากขึ้น การขยายตัวได้เริ่มจากภาคนี้ เนื่องจากภาคกลางเป็นแหล่งอาชีพที่สำคัญจึงพบว่าประชากรในภูมิภาคอื่นได้อพยพมาหางานในภูมิภาคนี้โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและบริเวณใกล้เคียง

สภาพของกรุงเทพมหานครเป็นนครแห่งความแออัดที่ใหญ่โตเกินขนาด (Primate City) ไม่ว่าจะพิจารณาในด้านผู้คน (มีชุมชนแออัดอยู่เป็นจำนวนมาก) ตึกรามบ้านช่องและยานพาหนะต่าง ๆ โดยเฉพาะปริมาณรถยนต์และรถจักรยานยนต์ที่มีจำนวนหลายล้านคัน จนทำให้ถนนในกรุงเทพฯ มีรถติดกันทุกวัน อากาศก็เต็มไปด้วยฝุ่นละอองและหมอกควัน (Smoke) อันเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชากรผู้อยู่อาศัย แต่ผู้คนโดยทั่วไปก็ทนเอาเพราะเป็นแหล่งที่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้ดี ไม่ว่าจะเป็นอาชีพสุจริตถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม หรืออาชีพทุจริตผิดกฎหมายและศีลธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว (สนิท สมักรการ และสุพรรณิ ไชยอำพร, 2535-2550) .

นอกจากกรุงเทพฯ และเมืองบริวาร (สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาครและ นครปฐม) แล้ว การขยายตัวของเมืองอื่น ๆ ก็มีอยู่เช่นกัน แต่อัตราการเติบโตไม่มากนัก สังเกตว่า จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในเขตเมืองส่วนใหญ่ไม่ใช่การเพิ่มโดยธรรมชาติ แต่เป็นการเพิ่มโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อการศึกษาและการอาชีพมากที่สุด

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่เท่าเทียมกันหรือไม่ได้คุณภาพในระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคม ได้ทำให้เกิดช่องว่างทางด้าน ความคิดและจิตใจ ผู้คนบางส่วนมองเห็นวัฒนธรรมเป็นสรวงกักกันกรอบโดยสมบัติต่าง ๆ ไว้ มากมาย การแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม การเอารัดเอาเปรียบและการฉวยโอกาสของกลุ่มคนผู้มีอำนาจ อิทธิพลในสังคม จะทำให้ผู้ยากจนและด้อยโอกาสเกิดความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) สังคมไทย ในอนาคตคงจะมีปัญหาความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนาทาง เศรษฐกิจที่กำลังรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว หากไม่มีมาตรการประสานและแบ่งปันผลประโยชน์ ใน สัดส่วนที่เป็นธรรม โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ผู้ยากจนและด้อยโอกาสต่าง ๆ ได้รับส่วนแบ่งมาก ขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (สนธิ สมักรการ และสุพรรณิ ไชยอำพร, 2535)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลให้ประชาชนมีความคิดที่ เห็นประโยชน์ของตนเองเป็นหลักก่อนที่จะเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ดังนั้นจึงควรที่จะมีการส่งเสริม การปลูกฝังและพัฒนาให้ประชาชนในสังคมมองเห็นความสำคัญ ของการมีคุณธรรมจริยธรรมด้วย วิธีการจัดการศึกษาให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อเป็นพัฒนาทางด้านร่างกาย ทางจิตใจ ให้มี คุณธรรม จริยธรรม สามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข เพื่อเป็นพื้นฐานใน การพัฒนาระบบและโครงสร้างอื่น ๆ ให้แข็งแรงและมั่นคงตามมาอันส่งผลให้ประเทศชาติมีความ เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป ผู้วิจัยจึงกำหนดจังหวัดที่ตั้งและประเภทของ โรงเรียนเป็นตัวแปรอิสระใน การศึกษานี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

งานวิจัยในประเทศ

กัลยา ศรีปาน (2542) ได้ทำการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนในระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ระดับคุณธรรม จริยธรรม ของ นักเรียนโดยภาพรวม องค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความสามัคคี ด้านความ เสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านการตรงต่อเวลา อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความ ขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวิถัฒนธรรมและปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับสูง ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความ

ยุติธรรม อยู่ในระดับต่ำ นอกจากนั้นยังพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญ .05 โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย และนักเรียนที่เรียนระดับชั้นแตกต่างกัน ก็มีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า

ประยูทธ พรหมเลิศ (2538) ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และเจตคติเชิงวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการพัฒนาทางจริยธรรมแตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย

อานวย ชมภูวงศ์ (2535) ได้ทำการศึกษาคำนิยมพื้นฐานบางประการของนักศึกษาวิทยาลัยครูสาขาการศึกษาในสหวิทยาลัยทักษิณ โดยศึกษาเฉพาะคำนิยมพื้นฐานในด้านการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ การประหยัด และการเคารพกฎหมาย พบว่านักศึกษาชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 มีคำนิยมพื้นฐานไม่แตกต่างกัน และเปรียบเทียบระหว่างเพศชาย-หญิงและภูมินาเนาเมืองกับชนบทก็ไม่พบความแตกต่างกันเช่นเดียวกัน

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2525, หน้า 66-67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการทดลองหารูปแบบที่มีประสิทธิผลต่อการเรียนการสอนจริยธรรม” กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อายุ ประมาณ 12-14 ปี จากโรงเรียน 8 โรง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 สอนด้วยวิธีปรับพฤติกรรม กลุ่มที่ 2 สอนด้วยวิธีเสริมสร้างเจตคติ และกลุ่มควบคุมสอนตามปกติ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเป็นแบบประเมินความเห็นทั่วไป เพื่อวัดค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียน และแบบวัดการสังเกตทางพฤติกรรมของนักเรียนผลการวิจัยพบว่า วิธีสอนทั้ง 2 ให้ผลไม่แตกต่างกัน การทดลองเสริมสร้างจริยธรรมครั้งนี้ ประสบผลสำเร็จปานกลาง จริยธรรมที่ใช้ในการทดลองคือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความขยันหมั่นเพียร การที่ใฝ่สัจธรรม การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา สามารถเพิ่มพูนได้ในการจัดรูปแบบการสอนใหม่ ๆ วิธีนี้ ครูมัธยมศึกษาพอใจกิจกรรมต่าง ๆ ของรูปแบบการสอนด้วยวิธีปรับพฤติกรรมมากกว่าวิธีสร้างเสริมเจตคติ

คณัฏ จารุประสิทธิ์ (2533) ทำการศึกษาระดับทัศนคติเชิงจริยธรรมของนักศึกษาวิชาพลศึกษาในวิทยาลัยพลศึกษาภาคใต้ พบว่า นักศึกษาชายและนักศึกษานักศึกษามีทัศนคติเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน โดยที่นักศึกษาชายมีทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย และความเสียสละอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่นักศึกษานักศึกษามีทัศนคติเชิงจริยธรรมทั้งสามด้าน อยู่ในระดับสูง

บรรพต พรประเสริฐ (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบ มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอนโดยการใช้เกมและนิทานผลการศึกษาพบว่านักเรียน

อนุบาลที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานและเกม หลักการสอน มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมทั้งด้านความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และความเมตตากรุณาสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สัญลักษณ์ สุนทรา (2527, หน้า 72-74) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูสังกัดมศึกษาศาสตร์เกี่ยวกับจริยธรรมหนังสือพิมพ์รายวัน และการนำไปใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 7” กลุ่มตัวอย่างเป็นครูสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 7 จำนวน 172 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตอบแบบลิเคอร์ท์ วิเคราะห์เป็นแบบสอบถามซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตอบแบบเกอร์ท วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และการวิเคราะห์ความแปรปรวน 2 ทาง (Two Way Analysis of Variance) ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่า หนังสือพิมพ์รายวันเสนอข้อมูลจริยธรรมในเรื่อง การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ การประหยัดและออม การมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย คุณค่าของศาสนา และความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แฝงอยู่ในข่าวสารไม่มากนัก นอกจากนี้พบว่าครูสังคมศึกษานำจริยธรรมในหนังสือพิมพ์รายวันไปประกอบการเรียนการสอนสังคมศึกษาได้แก่ ใช้เรื่องราวนำเข้าสู่บทเรียน ใช้เป็นเนื้อหาในการสอนใช้ประกอบเนื้อหาบางตอนกำหนดให้นักเรียนไปอ่านเรื่องราวจากหนังสือพิมพ์รายวัน นำมารายงานในชั้น กำหนดให้นักเรียนนำข่าว ภาพข่าว บทความต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์มาติดป้าย นิเทศในห้องเรียนเป็นประจำ ครูมีความเห็นว่า วิธีให้นักเรียนวิเคราะห์ข่าวยังใช้ไม่มากนัก

พัชนี จรกวิน (2527) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนที่ศึกษาอยู่ในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษาของโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนเอกชนที่มีเพศอายุ และระดับชั้นที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นที่ต่างกัน มีความแตกต่างกัน การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนจะมากขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนแตกต่างกันและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนหญิงและชายไม่แตกต่างกัน

สิริพร แก้วนิ่ม (2526) ได้ทำการศึกษา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กประถมศึกษาในเขตการศึกษา 12 พบว่า นักเรียนหญิงและชายมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ต่างกัน โดยนักเรียนหญิงสูงกว่านักเรียนชาย

งานวิจัยต่างประเทศ

ชาพิรา (Shapira, 1976) ได้ศึกษาการเล่นเกมส์ของเด็กในเมืองกับเด็กใน Kibbutz ในประเทศอิสราเอล โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอนุบาลและเด็กประถมในโรงเรียนสหศึกษาของรัฐบาล

ผลการวิจัยพบว่า เด็กนักเรียนชายและหญิงให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

เซฟริง (Siefring, 1981) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และ
เขาว่าปัญหา พบว่า เพศไม่ใช่องค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ริด (Reid, 1977) ได้วิจัยเรื่องศีลธรรมและการพัฒนาจิต “สอนดีหรือไม่ จุดมุ่งหมายของ
การวิจัยนี้ เพื่อสำรวจทัศนคติของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยผู้วิจัยตั้งสมมติฐาน
ไว้ว่า ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีความคิดเห็นว่า ศีลธรรมจรรยาควรจะสอนในห้องเรียน การวิจัย
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนมัธยมชานเคโอโก โดยการสุ่มตัวอย่างจากครูที่สอนใน
หมวดวิชาต่าง ๆ จำนวน 105 คน เพื่อถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม ผลการวิจัยพบว่า
ครูมีความคิดเห็นว่า ครูทุกคนควรสอนศีลธรรมจรรยา เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น การสอน
ศีลธรรมจรรยาควรจะได้เน้นในห้องเรียน แม้ครูในหมวดวิชาต่าง ๆ ก็ควรจะแทรกการสอน
ศีลธรรมจรรยาไว้ในวิชาสอนด้วย นอกจากนี้พบว่า ครูที่มีประสบการณ์การสอนมาก เห็นว่า
ศีลธรรมมีความจำเป็นที่จะสอนในห้องเรียน ส่วนที่มีประสบการณ์น้อยไม่เห็นด้วยกับการสอน
ศีลธรรมในห้องเรียน

ไรต์ (Wright, 1978) ได้ทำการศึกษาเด็กชายและเด็กหญิง เกรด 4 และ เกรด 6 จำนวน
96 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg ผลปรากฏว่า เพศ ระดับชั้น
ไม่มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แต่องค์ประกอบที่น่าสนใจได้แก่ กลุ่มเพื่อนและอิทธิพล
ของโรงเรียนที่อาจจะส่งเสริมให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้

ลองโกบาดี (Longobardi, 1982) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Effect of Teacher Training
Session on The Moral Development of Their Students โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลของครูที่
ใช้เหตุผลในทางจริยธรรมกับนักเรียน โดยใช้ลำดับขั้นการพัฒนาจริยธรรมของโคเบอร์ก โดย
ตั้งสมมติฐานว่า ครูที่เคยได้รับการพัฒนาจริยธรรมด้วยตนเองมาโดยเฉพาะ ย่อมพัฒนาจริยธรรม
นักเรียนได้ดีกว่าครูที่ขาดประสบการณ์ด้านนี้ การวิจัยนี้ใช้ประชากรคือ ครูโรงเรียนขนาดกลางที่
อยู่ในตำบลเล็ก ๆ ทางตะวันตกของบอสตัน (Boston) ครูเหล่านี้ได้ผ่านการฝึกทั้งในด้านเทคนิคนำ
การอภิปรายทางจริยธรรม และยังสามารถเข้าร่วมกับการอภิปรายทางจริยธรรมที่ยาก ๆ เพื่อส่งเสริมและ
ยกระดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมในตนเองของครูเหล่านั้น ผลการวิจัยพบว่า ทั้งกลุ่มครูที่มี
ประสบการณ์และกลุ่มควบคุมมีระดับขั้นของการพัฒนาทางจริยธรรมดีขึ้น แต่เมื่อทั้งสองกลุ่มมี
เปรียบเทียบกันแล้วปรากฏว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยสรุปว่า

1. การให้การอบรมครูยังไม่เพียงพอ
2. ผู้วิจัยคิดว่ามีนัยสำคัญอยู่ตรงที่ครูแต่ละคนแม้จะรู้และเข้าใจสถานการณ์ยาก ๆ นั้นก็
ตามแต่ อาจจะปฏิบัติแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของเขา

3. อาจจะเป็นไปได้ในกรณีที่ครูยังไม่เข้าใจสถานการณ์ที่ยากนั้นจริงจนกว่าเขาจะมีประสบการณ์ด้วยตัวเอง

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2524) ได้ศึกษาถึงความแตกต่างของพัฒนาการทางจริยธรรมของเยาวชน พบว่าในเด็กเล็กและเด็กโตนั้น ผู้ชายและผู้หญิงไม่มีความแตกต่างกัน ในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แต่ในเด็กวัยรุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่ก้าวหน้ามากกว่าเด็กวัยรุ่นหญิง

ปีเตอร์สัน (Peterson, 1977) ศึกษาครอบครัวจำนวน 49 ครอบครัว ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีลูกชายอายุ 13 ปี เขาได้พบอิทธิพลของพ่อในการอบรมเลี้ยงดู คือ ถ้าพ่อให้การสนับสนุนแก่ลูกสูง ให้อ่านหนังสือกลาง ให้คำแนะนำสูงและใช้การถอนความรักแต่น้อย เด็กจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงปัญหาทางสังคมในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางจริยธรรมของการดำเนินชีวิตรวมกับสังคมและ เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนจริยศึกษา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจริยธรรมให้เกิดขึ้นใน ตัวบุคคลได้รับความสนใจและให้ความสำคัญทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งงานวิจัย ดังกล่าวนี้นับว่าเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ในการเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ทำการวิจัยครั้งนี้ เพราะจะช่วยให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับ เด็กและเยาวชน เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอันดีที่จะส่งผลไปถึงการแก้ไข ปรับปรุงวิธีการ และพัฒนาแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของสถาบันการศึกษา สถาบัน ครอบครัว สื่อมวลชน ตลอดจนสถาบันอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดประสิทธิผลต่อไป